

AUTEURS

SUZAN DE WINTER-KOÇAK

EVA KLOOSTER

LEYLA RECHES

MARIAM BADOU

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

Hoogopgeleiden met een migratieachtergrond
over een gestapelde onderwijsroute en het
belang van steun

"Je kan het wel"

JANUARI 2021

Inhoud

	Samenvatting	3
1	Inleiding	6
1.1	Leeswijzer	7
2	Methode van onderzoek	8
2.1	Enquête onder hbo- en wo-studenten	8
2.2	Interviews stapelaars met een migratieachtergrond en hun omgeving	9
3	Achtergrond	11
3.1	Stapeling in cijfers	11
3.2	Verklaringen voor de stapelroute	12
3.3	Ondersteuningsbehoeften gedurende schoolcarrière	13
4	Terugkijkend naar de stapelroute	14
5	De twee cruciale perioden in de schoolcarrière van stapelaars	16
5.1	Primair onderwijs	16
5.2	Voortgezet onderwijs	18
6	Persoonlijke omstandigheden	21
6.1	Rol persoonlijke omstandigheden binnen stapelroute	21
7	Gemiste ondersteuning	23
7.1	Ontvangen ondersteuning	23
7.2	Gemiste ondersteuning	23
8	Kennis van en ervaring met ondersteuning op hbo en wo	27
8.1	Kennis van het ondersteuningsaanbod	27
8.2	Ondersteuningsbehoefte	27
8.3	Gebruik van ondersteuningsaanbod en ervaringen	28
9	Gevolgen van de stapelroute	30
9.1	Algemene negatieve gevolgen	30
9.2	Uitgestelde privé-plannen en meer lenen	30
9.3	Effect op zelfvertrouwen	31
10	Conclusie	32
	Literatuur	35

Samenvatting

1.1.1. AANLEIDING

Een steeds groter deel van de hbo- en wo-studenten heeft een migratieachtergrond. Deze groep studenten bereikt het hoger en wetenschappelijk onderwijs vaker dan studenten zonder migratieachtergrond door het stapelen van diploma's van oplopende niveaus. Een deel van de stapelaars heeft een lager schooladvies van de basisschool gekregen dan op basis van de Cito-score was te verwachten. Stapelaars zijn naar verhouding vaker afkomstig uit gezinnen met een migratieachtergrond en/of een laag opleidingsniveau.

Stapelen heeft voordelen, zoals het behalen van meer diploma's. Maar de stapelroute is niet altijd eenvoudig, vanwege soms problematische aansluitingen tussen sommige onderwijssoorten. Hierover is al veel bekend. Naar de persoonlijke ervaringen en behoeften van stapelaars is minder onderzoek gedaan. Deze constatering vormde aanleiding voor het Kennisplatform Integratie & Samenleving om een onderzoek te doen onder hoogopgeleiden (studenten en afgestudeerden) aan de hand van de volgende vragen:

Wat zijn de ervaringen van stapelaars met een migratieachtergrond, zijn zij tevreden over hun onderwijsroute? Wat zijn hun ervaringen met en verwachtingen van ondersteuning thuis en op school? Zijn er, als het gaat om verwachtingen van het onderwijs, verschillen tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond? En tussen jongeren die wel en niet hebben gestapeld?

De rapportage is gebaseerd op kwantitatief en kwalitatief onderzoek. We zijn gestart met een enquête, die door in totaal 2168 hbo- en wo-studenten is ingevuld. De respondenten vormen een diverse groep qua opleidingsroute (wel/geen stapelaar) en culturele achtergrond (wel/geen migratieachtergrond). Door de brede samenstelling

van de respondentengroep was het mogelijk de verschillende groepen met elkaar te vergelijken. Aanvullend op de enquête is een groep van elf stapelaars en enkele personen uit hun sociale omgeving geïnterviewd.

Van alle studenten met een migratieachtergrond die deelnamen aan dit onderzoek heeft 41,1 procent een stapelroute doorlopen, van de studenten zonder migratieachtergrond is dat 29,4 procent. Van de stapelaars met een migratieachtergrond is 26,1 procent afkomstig uit een gezin waarvan de ouders een laag opleidingsniveau hebben, bij de stapelaars zonder migratieachtergrond geldt voor 9,2 procent dat zij afkomstig zijn uit gezinnen met een laag opleidingsniveau.

1.1.2. ERVARINGEN VAN STAPELAARS

Een groot deel van de stapelaars met en zonder migratieachtergrond geeft aan tevreden te zijn over hun onderwijscarrière. Zij zeggen vooral trots te zijn op zichzelf en het feit dat zij het hbo of wo hebben bereikt. Op het moment van deelname aan het onderzoek kijkt een groot deel van de respondenten met vertrouwen naar de eigen mogelijkheden in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Dit is niet altijd zo geweest gedurende hun schoolloopbaan en het geldt ook zeker niet voor alle stapelaars. Uit dit onderzoek blijkt dat de stapelroute ook nadelen heeft.

De meerderheid van de stapelaars (71,7 procent) uit de enquête zegt onnodig een stapelroute te hebben doorlopen. Aan hen is gevraagd welke verklaring(en) zij hebben voor hun langere studieroute. De stapelaars hebben twee verklaringen het meest genoemd: persoonlijke omstandigheden (problematische thuissituatie, gezondheids- of psychische problemen) en een te laag schooladvies. Van deze groep stapelaars noemt 39,7 procent persoonlijke omstandigheden als belangrijkste verklaring. Dit percentage ligt bij stapelaars met een migratieachtergrond

hoger (43,2 procent) dan bij stapelaars zonder migratieachtergrond (38,2 procent).

Circa de helft van deze groep stapelaars met een migratieachtergrond (50,9 procent) meent dat zij door een te laag schooladvies een langere onderwijsroute hebben gevolgd, terwijl 40,8 procent van de stapelaars zonder migratieachtergrond dit als reden noemt. Met name de stapelaars met migratieachtergrond hebben opvallend weinig vertrouwen in het schooladvies van de basisschool. In totaal 72,5 procent van de stapelaars met een migratieachtergrond denkt dat het primair onderwijs onvoldoende in staat was om een passend schooladvies te geven. Van de stapelaars zonder migratieachtergrond heeft 55 procent deze mening. De studenten (met en zonder een migratieachtergrond) die een reguliere route hebben doorlopen zijn iets positiever, maar ook die groep zegt (50 procent resp. 47,5 procent) dat de basisschool de inschatting niet goed kon maken.

Samenvattend benoemen de stapelaars met een migratieachtergrond meer negatieve momenten in de schoolloopbaan dan de andere groepen (zonder migratieachtergrond of stapelroute). Zij geven vaker aan dat zij door onderwijsprofessionals zijn onderschat, niet voldoende zijn ondersteund en meerdere jaren onderwijs hebben gevolgd onder hun niveau. Geïnterviewden beschrijven de eerste jaren in het voortgezet onderwijs als frustrerend. Zij beschrijven die jaren als verlies van tijd en een periode van verveling, gebrek aan uitdaging en gemis aan positief contact met docenten.

Veel stapelaars die aangeven dat het basisschooladvies niet gebaseerd was op het eigen cognitieve niveau, zeggen dat deze ervaring een blijvend effect heeft gehad op hun zelfvertrouwen en het vertrouwen in het onderwijsstelsel. We zien twee reacties. Een deel van de jongeren raakt extra gemotiveerd en wil graag aan zichzelf, hun omgeving en de onderwijsprofessionals bewijzen dat zij ongelijk hadden. Vanuit die achtergrond zetten zij zich in om een hoger onderwijsniveau te behalen. Daarnaast is er een groep jongeren die het hogere onderwijsniveau ook bereiken, maar blijvend aan zichzelf twijfelen en/of zeer negatieve herinneringen hebben aan de momenten waarop zij door onderwijsprofessionals werden geadviseerd een lager onderwijsniveau te volgen.

1.1.3. DE ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE VAN DE STAPELAARS

Aan welke ondersteuning hebben stapelaars behoefte? Zijn er verschillen tussen stapelaars met en zonder migratieachtergrond en tussen deze groepen en degenen die de reguliere onderwijsroute hebben doorlopen? De meerderheid van de stapelaars, met en zonder migratieachtergrond, geeft aan behoefte te hebben gehad aan meer ondersteuning van onderwijsprofessionals. Dat begint al in het primaire onderwijs en eenmaal op het hoger en wetenschappelijk onderwijs hebben stapelaars nog steeds een grote (onvervulde) ondersteuningsbehoefte.

De helft van de stapelaars met een migratieachtergrond (51,9 procent) stelt gedurende hun onderwijsloopbaan emotionele ondersteuning te hebben gemist. Gevraagd naar van welke personen uit hun sociale omgeving zij deze ondersteuning hebben gemist, worden met name onderwijsprofessionals genoemd. Veel stapelaars missen persoonlijk contact met docenten en voelen zich onvoldoende gekend. De jongeren hechten veel waarde aan de mening van docenten, mentoren en andere onderwijsprofessionals en hebben het nodig dat juist zij hun vertrouwen uitspreken; zij zijn extra geraakt als het tegenovergestelde gebeurt.

Een deel van de stapelaars uit het onderzoek vermoedt dat zij op belangrijke momenten, met name rondom het schooladvies, door onderwijsprofessionals bewust of onbewust zijn 'afgerekend' op hun etnische en/of sociaaleconomische achtergrond en thuissituatie. "Ze keken niet naar mij, maar naar mijn ouders", zo verwoordde een van de respondenten het. Studenten hebben behoefte aan onderwijsprofessionals die oog hebben voor de potentie van individuele leerlingen en hun oordeel minder baseren op het opleidingsniveau van de ouders en de thuissituatie.

Vergeleken met studenten met een reguliere onderwijsroute missen stapelaars vaak vanuit huis feitelijke ondersteuning (hulp bij huiswerk en schoolkeuzen) en geven zij vaker aan behoefte te hebben aan extra ondersteuning van onderwijsprofessionals. Geïnterviewde stapelaars vertelden dat zij vooral hulp bij het regelen van extra onderwijssteuning hebben gemist. Het gaat bijvoorbeeld om uitleg over het onderwijssysteem en de studiemogelijkheden. Meer dan de helft van de stapelaars met een migratieachtergrond uit de enquête (55,1 procent) geeft aan feitelijke ondersteuning te hebben gemist.

Ook hier hadden de stapelaars meer ondersteuning verwacht van onderwijsprofessionals.

Scholen hebben over het algemeen onderwijsondersteunende medewerkers, zoals intern begeleiders (po), zorgcoördinatoren (vo) en decanen (hbo/wo). Stapelaars met een migratieachtergrond zijn vaak minder goed op de hoogte van ondersteuningsmogelijkheden dan andere groepen studenten (stapelaars zonder migratieachtergrond, studenten met een reguliere onderwijsroute), terwijl zij aangeven daar wel behoefte aan te hebben (eveneens vaker dan andere groepen studenten). Ook hebben zij minder kennis van de doorstroommogelijkheden binnen het vo en van het ondersteuningsaanbod (op het hbo en wo).

1.1.4. CONCLUDEREND

De stapelaars met een migratieachtergrond benoemen, meer dan de andere groepen, het belang van goed contact van professionals met individuele leerlingen. Zij geven nadrukkelijk aan dat zij gezien willen worden voor de persoon die zij zijn en de capaciteiten die zij hebben. Onafhankelijk van hun etnische en/of sociaaleconomische achtergrond en/of thuissituatie.

Stapelaars hebben, meer dan studenten met reguliere onderwijsroutes, behoefte aan onderwijsprofessionals die hen helpen als het gaat om kennis over het onderwijssysteem, zoals studiekeuzen en doorstroommogelijkheden. Zij wijzen op het belang van motiveren en aanmoedigen van leerlingen die een hoger onderwijsniveau aankunnen en een goede voorbereiding op de overgang. Zij stellen dat zij niet (adequaat) zijn voorgelicht over doorstroommogelijkheden en de voorwaarden voor de overgang naar een ander schoolniveau.

Concluderend zijn de belangrijkste behoeften van stapelaars met een migratieachtergrond: persoonlijk contact met onderwijsmedewerkers, een juiste advisering op basis van individuele capaciteiten (waarin de thuissituatie niet en de ontwikkeling van de leerling wel wordt gewogen) en ondersteuning op het terrein van schoolkeuze, schoolloopbanen en doorstroom.

Analyseren we de ervaringen en de aanbevelingen van de stapelaars dan liggen die vrijwel volledig op het terrein van gelijkekansenbeleid. Men zou kunnen stellen dat het programma Gelijke Kansen van het ministerie van OCW

aansluit op de vragen van stapelaars en ook dat er nog veel moet gebeuren. Dit onderzoek laat zien dat starten op een (veel) te laag onderwijsniveau niet alleen effect heeft op schoolloopbanen, maar ook op de personen die het overkomt. Het reduceren van subjectiviteit binnen het proces van advisering verdient wat betreft de onderzoekers prioriteit.

1

Inleiding

In het Nederlandse onderwijssysteem bestaat de mogelijkheid om opleidingen 'te stapelen': na het behalen van een diploma in het voortgezet onderwijs (vo) kunnen leerlingen doorstromen naar een hoger onderwijsniveau. Hierdoor kunnen leerlingen hun schoolcarrière op een of meerdere niveaus hoger afsluiten dan dat zij zijn gestart. Jongeren met een migratieachtergrond doorlopen vaker dan jongeren zonder migratieachtergrond een stapelroute (De Winter-Koçak & Badou, 2020; Inspectie van het Onderwijs, 2019; Inspectie van het Onderwijs, 2018).

Leerlingen die in het voortgezet onderwijs starten op een lager niveau dan dat zij aankunnen, hebben door stapelen de mogelijkheid alsnog een diploma te halen op een hoger onderwijsniveau. Er zijn meerdere redenen waarom leerlingen stapelen en niet de reguliere, snellere route doorlopen. Onder advisering is een van de redenen; een deel van de stapelaars kreeg een lager advies van de basisschool dan zij aankonden. Leerlingen met een migratieachtergrond en leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus hebben vaker dan leerlingen uit andere groepen te maken met onder advisering (Inspectie van het Onderwijs, 2019; Van den Bergh, Denessen, Hornstra, Voeten & Holland, 2010).

Dit onderzoeksrapport gaat over stapelen vanuit het perspectief van de stapelaars. Aanleiding is de constatering van het Kennisplatform voor Integratie & Samenleving (KIS) dat er weinig bekend is over de ervaringen en wensen van de betrokken jongeren zelf. Door meer zicht te krijgen op de ervaringen en behoeften van stapelaars, beogen wij bij te dragen aan een breder fundament voor gelijke kansen in het onderwijs. De volgende vragen hebben de leidraad gevormd van dit onderzoek:

Wat zijn de ervaringen van stapelaars met een migratieachtergrond, zijn zij tevreden over hun onderwijsroute en -resultaten? Wat zijn hun ervaringen met en verwachtingen

van ondersteuning thuis en op school en zijn er verschillen met jongeren die niet hebben gestapeld? En zijn er, als het gaat om verwachtingen van het onderwijs en ondersteuning, verschillen tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond?

In samenwerking met zeven verschillende onderwijsinstellingen is er een online enquête uitgezet onder hbo- en wo-studenten. Voor deze enquête was opvallend veel animo. Binnen enkele weken hadden duizenden geïnteresseerde studenten en afgestudeerden zich gemeld. Uiteindelijk hebben ruim 2168 respondenten een online enquête ingevuld. Daarnaast is een groep stapelaars en enkele personen uit hun sociale omgeving geïnterviewd.

De respondenten vormen een diverse groep van studenten met verschillende opleidingen, met en zonder ervaring met stapelen en met verschillende culturele achtergronden. De rapportage beschrijft het brede beeld, maar omdat jongeren met een migratieachtergrond naar verhouding vaker terecht komen in een gestapelde onderwijsloopbaan ligt de focus van het onderzoek en de rapportage op de groep met een migratieachtergrond.

In dit rapport laten wij de stapelaars aan het woord over hun eigen ervaringen en hun wensen voor het onderwijs. In retrospectief vertellen zij over hun onderwijsloopbaan. Zij vertellen over de positieve momenten en de barrières die zij hebben ervaren. Speciale aandacht is uitgegaan naar welke vormen van ondersteuning (en van wie) de stapelaars gedurende hun onderwijsloopbaan hebben ontvangen en eventueel hebben gemist. De rapportage sluit af met conclusies gebaseerd op de ervaringen die de stapelaars met ons deelden. Professionals uit het onderwijsveld hebben mogelijk andere perspectieven en hebben zeker relevante en aanvullende informatie. Maar door via dit onderzoek het podium te geven aan de stape-

laars zelf hopen wij een bijdrage te leveren aan een breed gedragen gelijkheidskansenbeleid.

1.1 Leeswijzer

Na een inleiding (hoofdstuk 1) zetten wij in hoofdstuk 2 uiteen hoe wij dit onderzoek hebben uitgevoerd. In hoofdstuk 3 geven wij kort weer wat er cijfermatig bekend is over stapelaars (met een migratieachtergrond) in het onderwijs, welke factoren een rol spelen bij een stapelroute en welke vormen van ondersteuning cruciaal zijn voor een succesvolle onderwijs carrière. Vanaf hoofdstuk 4 geven wij de resultaten van onderhavig onderzoek weer, waarbij we beginnen met de vraag hoe stapelaars hun onderwijsroute hebben ervaren. In hoofdstuk 5 beschrijven we de twee belangrijkste perioden in de onderwijs carrière van stapelaars en welke belemmeringen zij gedurende deze perioden hebben ervaren. In hoofdstuk 6 wordt dieper ingegaan op de persoonlijke omstandigheden en de achtergrond van de stapelaars. In hoofdstuk 7 beschrijven wij welke vormen van ondersteuning stapelaars hebben gemist gedurende hun schoolcarrière, en van wie. Hoofdstuk 8 geeft vervolgens weer hoe het gesteld is met de kennis van ondersteuningsvoorzieningen op het hbo en wo (voor de studenten uit de enquête hun huidige onderwijsinstelling) en welke ervaringen de studenten hiermee hebben opgedaan. Welke (negatieve) gevolgen stapelaars hebben ervaren ten gevolge van de stapelroute wordt beschreven in hoofdstuk 9. Afsluitend wordt in hoofdstuk 10 een overzicht gegeven van de belangrijkste resultaten en wat wij hier vervolgens over kunnen concluderen.

De Gelijke Kansen Alliantie (GKA)

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft sinds 2016 een apart programma dat zich uitsluitend focust op het bevorderen van gelijke kansen in het onderwijs: De Gelijke Kansen Alliantie (GKA). Samen met scholen, gemeenten en maatschappelijke partners wordt gewerkt aan het verbeteren van gelijke kansen met speciale aandacht voor thuis, school en leefomgeving. De GKA heeft een breed scala aan pijlers, en deze hebben betrekking op alle niveaus van onderwijs (van primair onderwijs tot wetenschappelijk onderwijs). Zo is het verbeteren van het proces rondom het schooladvies van de basisschool een van de pijlers van de GKA. Momenteel wordt bijvoorbeeld onderzoek uitgevoerd naar structurele onder- of overadvisering. Daarnaast is er speciale aandacht voor het verbeteren van de doorstroom op meerdere onderwijsniveaus. Van mbo naar hbo, maar ook binnen het voortgezet onderwijs (zie ook kader in hoofdstuk 5). Ook is er aandacht voor ondersteuning van onderwijsprofessionals bij het omgaan met verschillen in de klas en het geven van begeleiding aan leerlingen die dat nodig hebben. Ook hier wordt onderzoek naar gedaan en worden verschillende interventies ingezet.

Alle pijlers en activiteiten van de GKA zijn terug te vinden op hun website, www.gelijke-kansen.nl/.

2

Methode van onderzoek

Bij de uitvoering van het onderzoek hebben we een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden gebruikt. In de eerste fase is er een beknopte literatuurstudie uitgevoerd om te kijken wat al bekend is over stapelen in het onderwijs en welke vormen van ondersteuning (en van wie) cruciaal zijn voor een succesvolle schoolcarrière. In de tweede fase is een enquête uitgezet bij verschillende onderwijsinstellingen (hbo en wo). De enquête is ingevuld door ruim 2000 studenten. Aanvullend zijn er diepte-interviews gehouden met stapelaars met een migratieachtergrond (11) en mensen uit hun directe omgeving, zoals ouders, broers en zussen, vrienden en in sommige gevallen ook onderwijsprofessionals (12).

2.1 Enquête onder hbo- en wo-studenten

De opgestelde enquête had als doel om de onderwijsroute van jongeren in kaart te brengen en hen te bevragen over hun ervaringen met deze route. Daarnaast is de jongeren gevraagd welke vormen van ondersteuning zij hebben gehad (en gemist) en van wie. Voor het opstellen van de enquête is gebruik gemaakt van de eerdere literatuurstudie, met name met betrekking tot de benodigde ondersteuning voor het succesvol doorlopen van de schoolcarrière.

Aan de enquête deden zowel stapelaars als niet-stapelaars mee en zowel studenten met als zonder migratieachtergrond. Dit was intentioneel, om zodoende te achterhalen hoe specifiek met name de ondersteuningsbehoeften zijn voor stapelaars met een migratieachtergrond en/of er mogelijk sprake is van een bredere ondersteuningsbehoefte.

2.1.1 DATASCHONINGEN RESPONS

De enquête is uitgezet bij zeven verschillende onderwijsinstellingen, afhankelijk van de onderwijsinstelling

werd deze bij alle studenten uitgezet of bij een specifieke faculteit.

De analyses zijn uitgevoerd over de data van 2148 respondenten, waarvan er 88 de vragenlijst niet volledig hebben ingevuld. Alle respondenten die vragen over ondersteuning hebben beantwoord (t/m vraag 33), zijn meegenomen in de analyse. Vervolgens zijn de antwoorden van alle respondenten gecontroleerd op mogelijke aanwijzingen dat de vragenlijst niet serieus is ingevuld, zoals merkwaardige open antwoorden. We hebben dergelijke aanwijzingen niet gevonden. Daarnaast zijn respondenten met een invultijd korter dan twee minuten gecontroleerd op herhaaldelijk hetzelfde antwoord geven (bijvoorbeeld steeds de middelste antwoordcategorie). Op basis hiervan zijn vier respondenten niet meegenomen in de analyse.

Tabel 1 dataschoning en respons.

	N
Gehele dataset	5186
Direct gestopt (openklikkers)	2542
Deels ingevuld (zonder 'openklikkers')	581
- Tussen vraag 1 en vraag 33 gestopt	493
- Tussen vraag 34 en laatste vraag gestopt	88
Helemaal ingevuld	2063
Verwijderd o.b.v. antwoorden en invultijd	4
Dataset voor analyses	2148
- Helemaal ingevuld	2060
- Deels ingevuld	88

Voor de analyse is voor de verschillende vragen onderscheid gemaakt tussen verschillende groepen:

- Stapelaars en niet-stapelaars
- Stapelaars met en zonder migratieachtergrond
- Studenten met een migratieachtergrond en studenten zonder een migratieachtergrond

Voor al deze groepen hebben we bij de vragen in de enquête gekeken naar verschillen. De analyses zijn uitgevoerd met het programma SPSS. Naast gesloten vragen is er ook een tiental open vragen gesteld in de enquête, de antwoorden van deze vragen zijn gecodeerd en verwerkt in de rapportage.

2.1.2. ACHTERGRONDKENMERKEN RESPONDENTEN

Van de 2148 respondenten volgt ongeveer de helft momenteel een hbo-opleiding (48,8%) en de andere helft een universitaire opleiding (51,2%). Er hebben aanzienlijk meer vrouwen (72,1%) de enquête ingevuld dan mannen (27,4%). Enkele respondenten gaven hier als antwoord 'anders namelijk' (0,5%), de meest voorkomende antwoorden zijn hierbij "genderneutraal" of "non-binair". 375 respondenten (17,5%) van de respondenten geeft aan dat zij een migratieachtergrond hebben, 1773 (82,5%) van de respondenten heeft dit niet. Dit percentage is representatief voor hoogopgeleiden. Gemiddeld heeft 12 procent van de hbo- en wo-studenten een (niet-westerse) migratieachtergrond (CBS, 2020). Van de respondenten met een migratieachtergrond is het overgrote deel (69,3%) zelf in Nederland geboren, maar een van hun ouders of beide ouders niet.

MIGRATIEACHTERGROND

Binnen dit onderzoek worden studenten met een migratieachtergrond gedefinieerd als een persoon die zelf in een ander land dan Nederland is geboren en/of van wie één van de ouders in een ander land dan Nederland is geboren.

Van alle respondenten met een migratieachtergrond in de enquête, heeft 68 procent een niet-westerse migratieachtergrond en 32 procent een westerse migratieachtergrond volgens de definitie¹ die het CBS hanteert. Van de stapelaars met een migratieachtergrond heeft 79 procent

een niet-westerse migratieachtergrond en 21 procent een westerse migratieachtergrond.

2.1.3. ROUTES STAPELAARS

Aan de respondenten is gevraagd welke opleidingen ze hebben voltooid voorafgaand aan hun huidige hbo- of wo-opleiding. Studenten die binnen hun onderwijs carrière een diploma behalen en vervolgens doorstromen naar een hoger niveau zijn in dit onderzoek meegenomen als stapelaars, waarbij de verschillende stapelroutes zijn:

- basisschool→vmbo→mbo→hbo→(wo)
- basisschool→vmbo→havo→hbo→(wo)
- basisschool→vmbo→havo→vwo→wo
- basisschool→havo→hbo(propedeuse)→wo
- basisschool→havo→vwo→wo

Binnen onze sample zitten 675 (31,4%) stapelaars. Van de 675 stapelaars hebben 154 studenten een migratieachtergrond (22,8%), het overgrote deel heeft dit niet, dit zijn 521 studenten (77,2%).

	% met migratie achtergrond	% zonder migratie achtergrond
Alle studenten (n = 2148)	17,5%	82,5%
Stapelaars (n =675)	22,8%	77,2%

In het onderzoek is 41,1% van de respondenten met een migratieachtergrond stapelaar. Bij de respondenten zonder migratieachtergrond is 29,4% stapelaar.

	% reguliere studenten	% stapelaars
Studenten met migratieachtergrond (n = 375)	58,9%	41,1%
Studenten zonder migratieachtergrond (n=1773)	70,6%	29,4%

¹ Zie [wat-is-het-verschil-tussen-een-westerse-en-niet-westerse-allochtoon](#).

2.2 Interviews stapelaars met een migratieachtergrond en hun omgeving

Voor de verdiepende interviews hebben wij via LinkedIn respondenten geworven. Op dit platform zijn veel studenten en young professionals actief, en zo konden we een brede groep bereiken. Het ging hier specifiek om mensen met een migratieachtergrond die gedurende hun onderwijs carrière een of meerdere keren hebben gestapeld. Er is tijdens de werving getracht om een gevarieerde groep stapelaars te spreken. Hierbij is gelet op etniciteit, geslacht en het hoogst gevolgde opleidingsniveau (hbo of wo). Uiteindelijk zijn er elf respondenten geworven, in tabel 2 zijn hun achtergrondgegevens weergegeven. Tijdens de face-to-face-interviews met de respondenten is hun onderwijsroute in kaart gebracht, evenals de moeilijkheden die zij hebben ervaren, de ondersteuning die ze wel of niet hebben gemist en de gevolgen van het stapelen.

Tabel 2 Respons cases

Etniciteit	Geslacht	Leeftijd	Hbo/Wo
Turks	Man	28	Wo
Iraans	Man	30	Wo
Marokkaans	Vrouw	21	Hbo
Tunesisch - Nederlands	Man	31	Hbo
Turks	Vrouw	26	Wo
Turks	Vrouw	38	Wo
Kaapverdisch	Vrouw	29	Hbo
Surinaams	Man	34	Hbo
Afrikaans-Surinaams-Nederlands	Vrouw	21	Hbo
Marokkaans	Man	28	Wo
Syrisch- geboren in Irak	Vrouw	39	Wo

Samen met de geïnterviewde hebben we na afloop van het interview de belangrijkste naaste(n) geïdentificeerd. Dit zijn mensen uit de sociale omgeving van de respondent zoals ouders, familieleden en docenten. Dit deden we omdat we denken dat dit een ander of verrijkend perspectief op de onderwijs carrière van de respondent kan geven.

Het doel was om per respondent maximaal drie mensen uit de omgeving te spreken over de schoolloopbaan. Bij negen respondenten is er minimaal één persoon uit de omgeving gesproken, bij twee respondenten is dit niet gelukt. Bij deze respondenten bleek niemand in de directe omgeving genoeg zicht te hebben op (een deel van) de onderwijs carrière van de respondent om daar uitspraken over te doen.

Alle interviews zijn geanalyseerd aan de hand van het programma Atlas.ti.

3

Achtergrond

Vanuit eerder onderzoek is een en ander bekend over stapelaars met een migratieachtergrond. Met name weten we welke verklaringen er kunnen zijn voor het doorlopen van een stapelroute, zoals onder advisering. Eerder onderzoek heeft ook aangetoond welke vormen van ondersteuning jongeren nodig hebben om goed hun schoolcarrière te kunnen doorlopen en van wie zij deze ondersteuning nodig hebben. In dit hoofdstuk zullen we verder toelichten wat er vanuit eerder onderzoek al bekend is over stapelaars met een migratieachtergrond en welke ondersteuningsbehoeften jongeren in het algemeen hebben in hun onderwijscarrière.

Allereerst geven we de landelijke cijfers die tot nu toe beschikbaar waren over de stapelroutes in het onderwijs.

3.1 Stapeling in cijfers

Stapeling kan op meerdere momenten in de onderwijs-carrière voorkomen. Leerlingen kunnen al redelijk vroeg in hun onderwijsloopbaan stapelen, dit kan al binnen het voortgezet onderwijs.

Omdat het vmbo bestaat uit vier verschillende niveaus, komt het voor dat jongeren vmbo-diploma's op meerdere niveaus hebben gehaald. De meest gebruikte stapelroute van vmbo-leerlingen is de overstap van vmbo-t, de theoretische leerweg, naar de havo. In het schooljaar 2014/2015 stroomde bijna 17 procent van de jongeren die een vmbo-t-diploma hadden behaald door naar de havo (Onderwijs in Cijfers, 2017a). Hier is al een verschil te zien tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond. Van de jongeren met een migratieachtergrond die een vmbo-t-diploma hadden behaald, stroomde 20,5 procent door naar de havo. Bij jongeren zonder migratieachtergrond was dat 15,8 procent (Onderwijs in Cijfers, 2017b). Net als het vmbo kent het mbo vier verschillende niveaus

en komt het ook voor dat er binnen het mbo gestapeld wordt. Precieze cijfers ontbreken echter. Cijfers van het CBS geven aan hoeveel leerlingen na het behalen van een diploma op een bepaald niveau het jaar erop wederom een mbo-opleiding volgen.

De meest voorkomende overstap binnen het mbo is van de entreeopleiding (niveau 1) naar een mbo-opleiding op niveau 2. De overstap van niveau 1 naar niveau 2 ligt voor de hand, de entreeopleiding is bedoeld om leerlingen door te laten stromen. Een diploma van een entreeopleiding geldt niet als startkwalificatie, een diploma op niveau 2 wel. Een startkwalificatie wordt door de overheid gezien als het minimale onderwijsniveau dat nodig is voor duurzaam geschoold werk.

Daarnaast studeren veel studenten van niveau 2 na het behalen van hun diploma ook door. De helft van de jongeren met een diploma op niveau 2 volgt in het jaar daarna wederom een mbo-opleiding. Voor jongeren met een mbo-diploma van niveau 3 is dat een derde en voor jongeren met een mbo-diploma op niveau 4 is dit minder dan 5 procent.

Tabel 3 Doorstroom binnen het mbo, Volgt na het behalen van een diploma, het jaar daarna een andere mbo-opleiding (Onderwijsjaar 2014/2015 naar 2015/2016)

Onderwijsniveau	Jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond	Jongeren met een Nederlandse achtergrond
Niveau 1 (Entreeopleiding)	60,7 %	54 %
Niveau 2	55,3 %	51,3 %
Niveau 3	42,7 %	31 %

(CBS, 2018)

Ook hier zien we dat jongeren met een migratieachtergrond vaker stapelen dan jongeren zonder migratieachtergrond. 55,3 procent van de jongeren met een migratieachtergrond volgt na het behalen van een mbo-2-diploma (startkwalificatie) het jaar daarop wederom een mbo-opleiding. 42,7 procent van hen doet dat ook na het behalen van een diploma op niveau 3.

Voor leerlingen met een Nederlandse achtergrond liggen deze percentages lager. Na het behalen van een diploma op niveau 2 blijft 51,3 procent van hen onderwijs volgen binnen het mbo. Dat geldt voor 31 procent wanneer zij een diploma hebben behaald op niveau 3.

Tot slot stroomde circa een derde van alle jongeren met een mbo-diploma op niveau 4 in 2016 door naar het hbo (CBS, 2018a). Volgens cijfers van het CBS zetten jongeren met een migratieachtergrond vaker deze stap dan jongeren zonder migratieachtergrond. In 2016 stroomde 45 procent van de jongeren met een migratieachtergrond van het mbo door naar het hbo. Van de jongeren zonder migratieachtergrond was dat 34 procent. Over de jaren heen is tevens te zien dat het deel van de jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond die de overstap maken van het mbo naar het hbo structureel hoger is dan van jongeren zonder migratieachtergrond.

3.2 Verklaringen voor de stapelroute

In de vorige paragraaf hebben we aan de hand van cijfers aangetoond dat jongeren met een migratieachtergrond structureel vaker stapelen in het onderwijs dan jongeren zonder migratieachtergrond. In deze paragraaf zetten we uiteen wat tot nu toe bekend is over de redenen hiervoor.

3.2.1. ONGELIJKE KANSEN IN HET ONDERWIJS VOOR JONGEREN MET EEN MIGRATIEACHTERGROND

In Nederland is er veel onderzoek gedaan naar ongelijke kansen in het onderwijs. Het gros van dit onderzoek focust zich op het primaire onderwijs.

Zo hebben kinderen met een migratieachtergrond op het moment dat zij het primaire onderwijs betreden, vaker dan kinderen zonder migratieachtergrond te maken met (taal)achterstanden (Verhoeven & Vermeer, 1992; Crul, 2000). Dit geldt eveneens voor kinderen uit een gezin met een lage sociaaleconomische status (SES). In vergelijking

met gezinnen met een gemiddelde of hoge SES slagen ouders er minder goed in om het voorschoolse leven van hun kinderen te bevorderen (Pels & Veenman, 1996). Zo wijst Elffers (2019) op de opkomst van schaduwonderwijs (aanvullende onderwijsactiviteiten zoals bijles om de onderwijsprestaties te verbeteren). Gezien de kosten is dit een middel dat vooral ouders met een hogere SES kunnen inzetten.

Deze twee groepen kunnen samenvallen: gezinnen met een migratieachtergrond hebben vaker een lage SES dan gezinnen zonder migratieachtergrond.

Ook is er al jaren veel discussie over het keuzemoment op het primaire onderwijs, het moment dat leerlingen een schooladvies krijgen. Deze vroege selectie zorgt voor grotere verschillen in leerprestaties in het voortgezet onderwijs. In landen die later selecteren zijn deze verschillen kleiner. Hiermee wordt de ongelijkheid tussen leerlingen met en zonder migratieachtergrond vergroot, omdat leerlingen met een migratieachtergrond gemiddeld een lager schooladvies krijgen (Naaijer et al., 2016; Pásztor, 2008).

3.2.2. ONDERZOEK NAAR STAPELAARS

De hierboven beschreven factoren die zorgen voor ongelijke kansen in het onderwijs kunnen mede verklaren waarom jongeren met een migratieachtergrond vaker een stapelroute doorlopen. De expliciete relatie tussen de stapelroute en deze factoren ontbreekt echter. Vanuit eerder onderzoek naar specifiek stapelaars worden er twee belangrijke verklaringen genoemd, waarvan een deel ook samenhangt met eerder genoemde factoren (het schooladvies en de rol van de etnische achtergrond en sociaaleconomische status van ouders).

Onder advisering wordt in eerder onderzoek genoemd als een verklaring voor de stapelroute (Crul, 2000). Bij advisering krijgen jongeren een lager schooladvies dan zij daadwerkelijk aan kunnen, in sommige gevallen ook een lager advies dan Cito-scores laten zien. Dit geldt eveneens voor leerlingen met laagopgeleide ouders. Zij krijgen vaker lagere adviezen dan de toetsscores aangeven dan leerlingen met hoogopgeleide ouders (Inspectie van het Onderwijs, 2019; Van den Bergh, Denessen, Hornstra, Voeten & Holland, 2010). Stereotypen en vooroordelen aangaande de etnische en sociaaleconomische achtergrond van jongeren, zouden bij docenten invloed uitoefenen op hun inschatting van de kansen van de jongeren

in het vervolgonderwijs (OECD, 2018; Inspectie van het Onderwijs, 2018; Van Rooijen, De Winter-Koçak, Day & Jonkman, 2019).

Hoge verwachtingen van ouders of het gevoel hebben ouders iets verplicht te zijn wordt in eerder onderzoek ook genoemd als een verklaring voor de stapelroute (Crul, 2000). Hoge verwachtingen van ouders met betrekking tot onderwijs en het belang van hoger onderwijs worden doorgegeven binnen gezinnen. Kinderen nemen deze normen en waarden over, wat voor een positieve uitkomst op het gebied van onderwijs kan zorgen (Shoho, 1994; Rezai, Crul, Severiens & Keskiner, 2015). Bij kinderen met een migratieachtergrond kan dit sterker aanwezig zijn, omdat hun ouders zijn geëmigreerd met als doel hun kinderen een betere toekomst te kunnen bieden. Hierdoor hebben kinderen met een migratieachtergrond vaak hogere aspiraties wat betreft onderwijs, succes en werk (Smith, 2008). Migratie kan gezien worden als een project van het hele gezin en uit loyaliteit naar hun ouders die offers hebben gebracht om te emigreren, hebben kinderen het gevoel dat ze succesvol moeten worden (Louie, 2012). Dit gaat vaak gepaard met een thuisomgeving waarin onderwijs belangrijk is. Soms wordt academisch succes ook gebruikt als compensatie voor discriminatie: door succesvol te zijn op academisch niveau kan de positie van mensen met een migratieachtergrond worden versterkt (Urban, 2012).

3.3 Ondersteuningsbehoeften gedurende schoolcarrière

Binnen dit onderzoek zijn wij nagegaan welke vormen van ondersteuning stapelaars met een migratieachtergrond in de praktijk hebben gekregen en welke zij hebben gemist gedurende hun onderwijsloopbaan. Terwel, Rodrigues en Van de Koot-Dees (2011) hebben in kaart gebracht wat voor soort ondersteuning en van wie noodzakelijk is voor alle kinderen om hun schoolcarrière succesvol te doorlopen. Zij onderscheiden drie vormen van ondersteuning (resources).

1. **Persoonlijke resources** zijn bronnen op individueel niveau zoals talent, gezondheid en motivatie van de leerling.
2. **Sociale resources** zijn de hulpbronnen uit de omgeving zoals de leraar, de medeleerlingen, het gezin, familie, vrienden en woonsituatie (heeft de leerling genoeg rust en ruimte om thuis bijvoorbeeld huiswerk te maken).
3. **Basale resources** zijn tijd en geld. De tijd die de leerling besteedt of kan besteden aan schoolwerk is van zeer groot belang voor de ontwikkeling. Geld helpt leerlingen in de aanschaf van kleding, leermiddelen en computers.

Van alle drie vormen van ondersteuning zijn sociale resources praktisch gezien het meest beïnvloedbaar. Persoonlijke resources en basale resources zijn minder makkelijk te beïnvloeden door externen. Binnen het huidige onderzoek is, in het kader van oplossingsrichtingen, ervoor gekozen om de stapelaars met een migratieachtergrond alleen te vragen naar ondersteuningsbehoeften binnen dit sociale domein.

In onderzoek van Rezai, Crul, Severiens en Keskiner (2015) zijn ook verschillen te zien in sociale resources tussen jongeren met en zonder migratieachtergrond. Zij geven aan dat ouders van jongeren met een migratieachtergrond vaak wel emotionele ondersteuning kunnen bieden, maar minder feitelijke ondersteuning zoals ondersteuning bij het maken van huiswerk en bij de studiekeuze. Ouders van jongeren zonder migratieachtergrond kunnen iets vaker wel deze feitelijke ondersteuning bieden. De onderzoekers zien dat jongeren met een migratieachtergrond deze ondersteuning vaker vinden bij oudere broers/zussen, vrienden, kennissen en/of leerkrachten.

4

Terugkijkend naar de stapelroute

"Started from the bottom, now we're here"

In dit hoofdstuk beschrijven wij hoe stapelaars met een migratieachtergrond in grote lijnen terugkijken op hun stapelroute. In het volgende hoofdstuk zullen wij dieper ingaan op de specifieke barrières en belemmeringen die de stapelaars hebben ervaren gedurende hun onderwijs carrière.

Om zicht te krijgen op de ervaring van stapelaars is hun allereerst gevraagd terug te blikken op hun onderwijstroute. Zijn zij tevreden over de onderwijstroute die zij hebben afgelegd? Driekwart van alle respondenten geeft aan daarover tevreden te zijn. Vergelijken we de stapelaars met en zonder migratieachtergrond dan zien we dat degenen zonder migratieachtergrond iets tevredener zijn. Van de stapelaars zonder migratieachtergrond geeft 76,2 procent aan tevreden te zijn met hun schoolroute, tegenover 70,8 procent van de stapelaars met een migratieachtergrond.

Ik ben tevreden over mijn onderwijstroute	
Stapelaars zonder migratieachtergrond	76,2 %
Stapelaars met een migratieachtergrond	70,8 %

In de enquête konden de respondenten toelichten waarom zij tevreden zijn met de schoolroute die zij hebben afgelegd. Uit analyse van de antwoorden blijkt dat de tevredenheid veel te maken heeft met een beoordeling van zichzelf. De meerderheid van de geïnterviewde stapelaars geeft aan simpelweg heel trots te zijn op wat zij hebben bereikt. Acht van de elf geïnterviewde stapelaars geven aan tevreden te zijn met de door hen afgelegde onderwijstroute. Enkele van hen geven aan dat zij, in het kader van hun arbeidsmarktpositie, hun stapelroute juist als meerwaarde zien.

"Ik merk dat anderen die vanaf het vwo naar het wo zijn gegaan soms niet in staat zijn om neer te dalen naar de uitvoering. Als stapelaar kan je dat makkelijker. Je kan veel beter twee werelden bij elkaar brengen. Dat zie ik ook op mijn werk. Ik ben in staat om te begrijpen en te zien waar mensen in de praktijk tegenaan lopen (consulenten, begeleiders en accountmanager) in het begeleiden van mensen naar werk en tegelijkertijd kan ik de strategische doelstelling vanuit het bestuur, directie en politiek verbinden met de praktijk. In de rol die ik nu heb, heeft het mij dus heel veel opgeleverd."

Man (Case 10)

28 jaar

Marokkaanse achtergrond

Stapelroute vmbo-t - havo - hbo - wo

"Tijdens sollicitaties is er altijd gevraagd: 'waarom heb je dit traject doorlopen?'. Ik heb kunnen uitleggen dat ik een bikkelaar ben, mijn stapelroute toont aan dat ik doorzettingsvermogen heb. Daarnaast kan je als stapelaar eigenlijk met iedereen communiceren, want je hebt alle niveaus gehad. Ik ben in staat om makkelijk te praten, spreek niet in lange zinnen en dat maakt je makkelijk benaderbaar."

Vrouw (Case 11)

30 jaar

Irakese achtergrond

Stapelroute vmbo kader - havo - hbo - wo

In de interviews geeft een enkeling aan dat de langere onderwijstroute een meerwaarde heeft gehad. In de enquête geeft ruim een derde van de stapelaars met een migratieachtergrond aan dat ze hun langere onderwijstroute van toegevoegde waarde vonden. Zij stellen dat zij meer kennis en vaardigheden hebben kunnen opdoen en zichzelf hebben kunnen ontwikkelen.

"Ik ben tevreden met mijn stapelroute. Mijn tijd op het mbo heeft mij goed geleerd om zelfstandig te werken en dat kan ik weer gebruiken op het hbo."

Respondent 2009

"Nergens spijt van! Het had sneller gekund, maar ik heb nu veel meer praktijkervaring en praktisch inzicht dan mede-uni-studenten en dat maakt mij misschien wel meer waard."

Respondent 4077

Aan de stapelaars in de enquête is gevraagd of zij denken dat ze in principe en snellere schoolroute *hadden kunnen* doorlopen. Dit zou bijvoorbeeld betekenen dat zij het idee hebben dat zij een hoger schooladvies hadden moeten krijgen of binnen het voortgezet onderwijs hadden kunnen doorstromen naar een hoger onderwijsniveau. Van de stapelaars met een migratieachtergrond beantwoordt 76,6 procent deze vraag met een volmondig "ja". Bij de stapelaars zonder migratieachtergrond is dit percentage iets lager, namelijk 70,1 procent, maar nog steeds aanzienlijk. Hoewel de studenten in retrospectief tevreden zijn met hun onderwijsroute, denken zij dat stapelen voor hen niet nodig was geweest.

5

De twee cruciale perioden in de schoolcarrière van stapelaars

“We verveelden ons helemaal de knetter”

Het vorige hoofdstuk sloten we af met de bevinding dat driekwart van de stapelaars met een migratieachtergrond het idee heeft dat zij onnodig een stapelroute hebben (moeten) doorlopen. In de enquête en de interviews hebben wij dieper uitgevraagd welke momenten het verschil hebben gemaakt bij het volgen van een langere onderwijsroute. Op basis van de uitkomsten van de gesprekken en de enquête met betrekking tot barrières en belemmeringen stellen wij in dit hoofdstuk twee onderwijsperiodes centraal: het primaire onderwijs en het voortgezet onderwijs.

5.1 Primair onderwijs

Het schooladvies is een belangrijk moment waarin richting wordt gegeven aan de verdere onderwijsroute van een leerling. In de enquête en in de interviews zijn de stapelaars bevraagd over hun gehele periode op de basischool, maar specifiek ook naar de totstandkoming van het schooladvies. In deze alinea zullen we vooral ingaan op de ervaringen met het schooladvies.

Aan de stapelaars in de enquête die aangaven dat zij onnodig een stapelroute hebben doorlopen, hebben wij gevraagd waarom zij, in hun beleving, een onnodige route hebben doorlopen. Iets meer dan de helft (50,9 procent) van de stapelaars met een migratieachtergrond geeft aan dat zij mede een stapelroute hebben doorlopen door een te laag schooladvies. Bij de stapelaars zonder een migratieachtergrond is dit percentage lager: 40,8 procent.

Verhoudingsgewijs geven de geïnterviewde stapelaars vaker aan dat een te laag schooladvies een rol heeft gespeeld in het doorlopen van hun stapelroute. Meer dan de helft, zeven van de elf respondenten, verklaart dat zij een te laag schooladvies hebben gehad en dat dit de basis was van hun langere onderwijsroute. De meesten van hen

(zes van de zeven) stellen dat de ruimte voor subjectiviteit bij de totstandkoming van het schooladvies heeft geleid tot een te laag schooladvies.

“Ze [de docenten] keken niet op je neer, maar ze hadden gewoon een bepaald beeld over je. Ik zat alleen met buitenlandse leerlingen in de klas en ik kan wel zeggen dat in mijn jaar leerlingen die veel slimmer waren, ook veel te laag zijn ingeschat. De visie die die leerkrachten hadden, dat zorgde ervoor dat ze je lager inschatten.”

moeder:

“Over de jaren heen ben ik altijd op gesprek geweest bij de school. Ze zeiden altijd dat mijn zoon het goed deed. In groep 8 zeiden ze opeens dat hij druk is en dat zijn Nederlands niet goed is. Ze gaven hem het advies: vmbo-basis. Ik ging daar niet mee akkoord en wilde de Cito afwachten. Mijn zoon scoorde toen 538. Samen met mijn man heb ik toen opgezocht dat dit een score is die past bij een advies voor vmbo-t. Pas na een gesprek met de directeur heeft mijn zoon uiteindelijk een vmbo-t-advies gekregen.”

Man (Case 01)

28 jaar

Turkse achtergrond

Stapelroute vmbo-t - mbo 3 - mbo 4 - hbo - wo

“Ik was het niet eens met het advies [vmbo-t]. Ik vond dat ik naar de havo moest, en mijn moeder ook. We hebben daar ook een gesprek over gehad destijds met de school, maar zij hielden hun poot stijf. Ze stelden dat de Cito-score en het gedrag ervoor zorgden dat ik niet naar de havo mocht. Ze vonden dat ik veel te vervelend was en anderen zou afleiden. Vaak zeiden ze: hij kan het wel, maar hij is vervelend.”

Man (Case 10)

28 jaar

Marokkaanse achtergrond

Stapelroute vmbo-t - havo - hbo - wo

"Toen ik in groep 7 en 8 zat, kwam uit de Cito-toets het advies: vmbo-t. Toch kreeg ik een vmbo-kader-advies. Waarom weet ik niet. De juf vond het, denk ik, veiliger als ik vmbo-basis/kader zou doen. Ik wist toen niet wat dat stempel inhield, maar mijn moeder gelukkig wel. Mijn ouders hebben, sinds we in Nederland wonen, een vriendenkring gehad vanuit de kerk. De vriendschap met Nederlandse mensen heeft ertoe geleid dat mijn ouders wisten wat het schooladvies betekende. Nadat mijn ouders een gesprek met de directeur hadden aangevraagd, mocht ik vmbo-t doen."

Vrouw (Case 11)

30 jaar

Irakese achtergrond

Stapelroute vmbo-t - havo - hbo - wo

In bovenstaande uitspraken geven geïnterviewde stapelaars aan dat hun docent ervoor koos om hun een lager advies te geven dan uit hun Cito-score kwam. Om verschillende en soms onduidelijke redenen.

De stapelaars uit de enquête stellen eveneens dat de ruimte voor subjectiviteit heeft geleid tot een te laag schooladvies. In de enquête spreken de stapelaars zich echter wat explicieter uit over de rol van vooroordelen binnen dit geheel. In de interviews zijn de stapelaars voorzichtig met dergelijke uitspraken. Zij leggen uit dat het schooladvies in hun beleving te veel leunt op de mening van één docent en dat er zodoende te veel ruimte is voor vooroordelen en bepaalde percepties over een kind. Het vaakst benoemen de studenten het meenemen van hun thuissituatie (de etnische en/of sociaaleconomische achtergrond van het gezin) in de totstandkoming van het schooladvies.

"Mijn docent in groep 8 betrok mijn thuissituatie bij mijn advies voor de middelbare school. Dit had niet hoeven. Mijn Cito-score gaf een vwo-indicatie. Echter, het advies wat hij mij gaf was vmbo-t. Ik vind dat er beter gekeken moet worden naar de resultaten op school, ongeacht de thuissituatie."

Respondent 5012

"Ik werkte twee jaar als bijlesdocent, gaf les aan kinderen met buitenlandse ouders. Ik kreeg toen vaak de indruk dat er meer gekeken werd naar wat de ouders wel of niet konden dan de potentie van het kind zelf... en dat is uiteraard heel jammer."

Respondent 410

Het vertrouwen in de manier waarop het schooladvies tot stand komt is bij stapelaars met een migratieachtergrond erg laag. Dit is mogelijk het gevolg van een te laag schooladvies en/of het gevoel dat dit advies mede gebaseerd is op vooroordelen met betrekking tot etnische of sociaaleconomische achtergrond. In de enquête geeft 72,5 procent van hen aan het idee te hebben dat basisscholen onvoldoende in staat zijn om een passend advies te geven aan de leerlingen. In vergelijking stelt 55,3 procent van de stapelaars zonder migratieachtergrond geen vertrouwen te hebben in de kwaliteit van het schooladvies. Ook andere groepen studenten zijn niet overwegend positief over de wijze waarop het schooladvies tot stand komt. Van de studenten die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen, vindt bijna de helft niet dat Nederlandse basisscholen in staat zijn om voor elke leerling goed in te schatten wat het meest passende onderwijsniveau is.

De kritiek van deze groepen studenten focust zich met name op de Cito-eindtoets. De jongeren vinden het concept van de Cito achterhaald, omdat dit een momentopname betreft en niet representatief (genoeg) is voor de kwaliteiten van het kind. In hun beleving was de score op de Cito-eindtoets te leidend in het schooladvies. Sinds het schooljaar 2014/2015 is de Wet eindtoetsing in werking getreden (zie ook kader) waarbij het advies van de docent leidend is geworden en de eindtoets ná het advies van de docent wordt gegeven. De studenten uit onze enquête hebben vóór deze periode hun schooladvies gehad. De veranderingen die door het ministerie zijn doorgevoerd goed in te spelen op de behoefte en ervaringen van deze groep studenten.

De studenten uit de enquête willen dat er breder (dan alleen scores) naar de jongeren wordt gekeken bij de totstandkoming van het schooladvies. Dat het advies van de docent leidend is geworden biedt kansen, maar kent – zoals hierboven beschreven – ook gevaren (de rol van subjectiviteit). Docenten moeten om deze redenen volgens de studenten wel in staat zijn om een gedegen advies te geven. De studenten, de stapelaars voorop, zijn van mening dat meer individuele aandacht van de docent zou zorgen dat de onderwijsprofessional een beter beeld krijgt van het kind en zijn of haar onderwijspotentie. Zoals stapelaars met een migratieachtergrond aangaven, werden zij juist benadeeld op basis van hun etnische en/of sociaaleconomische achtergrond in situaties waarin het advies van de docent leidend is geweest. Zij stellen

dat als de docent hen beter kende als individu, bepaalde vooroordelen mogelijk minder een rol hadden gespeeld en zij daar ook minder door benadeeld zouden zijn.

De totstandkoming van het schooladvies en wetwijziging

In 2013 is de Wet eindtoetsing po ingevoerd. De wet houdt in dat het schooladvies van basisschoolleerlingen niet langer enkel werd gebaseerd op de scores op een eindtoets, vaak Cito, maar dat het oordeel van de docent leidend wordt. Hierbij krijgen basisschoolleerlingen van groep 8 al voordat zij een eindtoets afnemen hun schooladvies van hun docent. Volgens de overheid wordt het schooladvies zodoende niet meer gebaseerd op een momentopname (de eindtoets), maar wordt het oordeel gebaseerd op een meerjarig beeld dat breder is dan alleen taal- en rekenrepresentaties (Dekker, 2017).

Mochten de scores op de eindtoets hoger uitvallen dan het advies van de docent, dan is de school verplicht om het advies opnieuw te bekijken. Eventueel kan het advies naar boven bijgesteld worden (dit is niet verplicht). Toenmalig staatssecretaris Dekker stelde in zijn brief (2017) dat scholen ook gebruik maken van deze vrijheid, en niet alle scholen het advies bijstellen na een hogere Cito-score. Evaluatie van de wet in 2019 laat zien dat het overgrote deel van de docenten positief is over deze aanpak van het schooladvies. Tegelijkertijd worden er kanttekeningen gemaakt bij deze werkwijze in het kader van kansgelijkheid. Zo krijgen leerlingen met laagopgeleide ouders vaker een lager schooladvies én hebben zij een kleinere kans op een bijgesteld advies (Rijksoverheid, 2019).

De respondenten uit dit onderzoek hebben allen hun schooladvies gekregen vóór 2013 en binnen de oude wetgeving waarbij de scores op de (Cito-)eindtoets leidend waren. Uit de voorbeelden van de respondenten wordt in ieder geval de indruk gewekt niet alle onderwijsprofessionals zich destijds aan deze leidraad hielden. Respondenten vertellen dat juist het advies van de docent leidend is geweest, in plaats van hun Cito-score. In het geval van de respondenten heeft dat negatief uitgedaakt.

5.2 Voortgezet onderwijs

Naast het schooladvies is de periode op het voortgezet onderwijs, met name de eerste jaren, een belangrijke fase waarin de onderwijspotentie van een leerling tot uiting kan komen en bijgestuurd kan worden. Sommige scholen doen dit bijvoorbeeld door gebruik te maken van brede brugklassen, waarbij na een jaar of twee wordt bepaald welk onderwijsniveau het meest passend is voor een leerling.

De stapelaars in de enquête die aangaven dat zij onnodig een stapelroute hebben doorlopen, hebben wij gevraagd naar de redenen voor de langere onderwijsroute. Ruim een derde (34,7 procent) van de stapelaars met een migratieachtergrond geeft aan dat zij bovengemiddeld presteerden op het voortgezet onderwijs, maar niet konden of mochten doorstromen naar een hoger niveau. Bij de stapelaars zonder een migratieachtergrond is dit percentage lager, namelijk 22,4. In de beleving van deze studenten was aan hun cijfers en prestaties te merken dat zij mogelijk een hoger niveau aankonden, maar werd dit niet opgemerkt of er werden geen acties aan verbonden. De stapelaars uit de enquête geven aan dat zij het gevoel hadden "vast te zitten" op een te laag onderwijsniveau. Voor hen was dit in sommige gevallen emotioneel een zware last.

"(...) Er is niemand die let op iemand die overal doorheen komt zonder echt veel moeite hoeven te doen. In mijn geval was voldoende halen makkelijk maar dat betekende niet dat school voor mij ook makkelijk was. De jaren op het vmbo waren een emotionele hel voor mij. Het lijkt wel of iedereen alleen maar bezig is met de probleemgevallen."

Respondent 2105

In de interviews geven zes van de elf stapelaars eveneens aan dat zij hebben ervaren dat onderwijsprofessionals te weinig oog hadden voor hun onderwijspotentie. Net als de studenten uit de enquête spreken zij over verveling en het gevoel niet of nauwelijks uitgedaagd te worden.

"(...) Toen ben ik naar een brugklas vmbo-t – havo gegaan. Op basis van je prestaties in het brugklasjaar werd gekeken of je naar de havo mocht. Toen ben ik naar mavo gegaan. Ook daar kwam weer het argument van gedrag naar voren. Ik heb toen eigenlijk met twee vingers in mijn neus de mavo afgerond. Ik kon dat makkelijk volgen, dus ik had heel veel tijd om te klieren in de klas. Dus de mavo gedaan en makkelijk geslaagd."

Man (Case 10)

28 jaar

Marokkaanse achtergrond

Stapelroute vmbo-t - havo - hbo - wo

"Ik, mijn zusjes en drie vrienden verveelden ons helemaal de knetter. De pauze was het leukst, dan gingen we kaarten. Ik hoefde niet veel te doen en stond 7 of 8 gemiddeld. Kreeg geen enkele uitdaging en ik voelde zelf geen passie, omdat ik geen reden zag waarom ik het zou leren. (...) Pas bij vmbo in jaar 3,4 werd het uitdagender, op een leuke manier. Ik merkte dat mijn hersenen moesten gaan werken en dat ik het heel leuk vond. Ik werd toen ook gemotiveerd, omdat ik kans wilde maken om naar de havo te gaan. Dat perspectief zag ik omdat een familievriend/pastoor mij en mijn zusje daarop wees, toen ze onze cijferlijst zag."

Vrouw (Case 11)

30 jaar

Irakese achtergrond

Stapelroute vmbo-t - havo - hbo - wo

Enkele respondenten geven aan dat zij ook de indruk hadden dat zij in de doorstroom werden benadeeld vanwege vooroordelen door hun etnische achtergrond.

"Nou, ik weet het niet zeker of dat zo klopt, maar ik heb eigenlijk het gevoel dat ik zelf het initiatief heb genomen om naar de mentor te gaan en te zeggen: ik wil naar de havo, maar weet niet of ik het aankan. Daar heeft zij rekening mee gehouden, gedurende een periode heeft zij toen mijn cijfers gevolgd. Ik mocht pas na een jaar naar havo, sommige leerlingen mochten direct al. Dat waren voornamelijk Nederlandse leerlingen, maar ik moest een jaar wachten voor ik naar havo mocht. Ik weet niet wat de reden daarvoor was."

Vrouw (Case 05)

26 jaar

Turkse achtergrond

Stapelroute vmbo t - havo - hbo - wo

"Ik wist al dat ik naar het hbo wilde. Dus ik ging uitzoeken wat daarvoor nodig was. Ik heb toen een gesprek gehad met de decaan. Zij gaf aan dat ik wel naar een niveau hoger mocht, maar zei dat ik Duits moest laten vallen als vak om dit mogelijk te maken. Dit terwijl ik Duits graag wilde houden, omdat ik toen ook iets met toerisme wilde gaan doen. Later kwam ik erachter dat het helemaal niet hoefde, je moest gewoon gemiddeld een bepaald cijfer staan. Ik ben er nooit achter gekomen waarom ze dit tegen mij heeft gezegd. Wat ik wel weet is dat deze decaan een racist was. Je zag gewoon dat leerlingen met een Nederlandse achtergrond veel makkelijker konden doorstromen. Maar goed, wat wil je doen dan? Je bent machteloos."

Vrouw (Case 07)

29 jaar

Kaapverdise achtergrond

Stapelroute vmbo-basis - vmbo-kader - mbo - hbo

"In de vierde klas, toen had ik wel echt het besef dat er iets niet klopte. Ik kan me herinneren dat ik met mijn vader naar de decaan ging, en we hebben aangegeven dat ik naar de havo wilde, omdat dit (vmbo-t) te makkelijk voor mij was. Twee andere jongens, een Iraniër en een Marokkaanse jongen, hadden dit ook aangegeven. De Nederlanders mochten meteen naar de havo, zonder toets. Achteraf kwamen wij daarachter. (...) Maar goed, zo zijn we op de havo terecht gekomen. (...) "Als ik er nu over nadenk, dan denk ik: ja, dit waren gewoon vooroordelen van de mentoren. Van 'nah, dat is een kleurling, die moet lekker naar de mavo', maar toen die tijd kende ik het hele concept van discriminatie niet. Ik heb ook niet van mijn ouders meegekregen dat er mensen zijn die haten of discrimineren. Mijn ouders zijn liefdevolle mensen en die vertrouwen in het goede in mensen."

Man (Case 02)

30 jaar

Irakese achtergrond

Stapelroute vmbo-t - havo - hbo - wo

Ruim een derde van de stapelaars met een migratieachtergrond (36,1 procent) geeft aan weinig vertrouwen te hebben in de doorstroomkansen en -mogelijkheden van leerlingen binnen het voortgezet onderwijs. Vergelijkbaar met het beperkte vertrouwen in de totstandkoming van het schooladvies binnen het primair onderwijs, kunnen de eigen negatieve ervaringen hierin een rol spelen. Bij

de andere groepen studenten liggen deze percentages lager. Bij stapelaars zonder migratieachtergrond zegt 29,9 procent dat er niet genoeg kansen geboden worden voor doorstroom binnen het onderwijs, bij studenten die een reguliere route hebben doorlopen is dat 20,1 procent (met migratieachtergrond) en 14,1 procent (zonder migratieachtergrond).

Zoals al eerder beschreven vinden de stapelaars met een migratieachtergrond dat onderwijsprofessionals te weinig oog hebben voor de potentie van leerlingen (opmerken dat zij een hoger niveau aankunnen). Daarnaast vinden zij dat er simpelweg te weinig wordt gecommuniceerd over doorstroommogelijkheden. Ze stellen dat de mogelijkheid er wellicht wel was, maar dat zij hier (door de onderwijsprofessionals) niet adequaat op werden gewezen. Ongeacht of de leerling kan doorstromen naar een hoger niveau, zouden scholen beter moeten communiceren welke mogelijkheden er zijn, wat de vereisten zijn en wie hiervoor de contactpersoon is.

Tot slot geven stapelaars aan dat zij te weinig werden ondersteund bij doorstroom. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over het motiveren en aanmoedigen van leerlingen die eventueel geschikt zijn voor doorstroom (emotionele ondersteuning), maar ook feitelijke ondersteuning in de vorm van bijles in de vakken waarin de leerling minder goed scoort (zodat de leerling kan voldoen aan de eisen voor doorstroom).

Regelgeving rondom doorstroom binnen het voortgezet onderwijs

In 2020 is er een wetsvoorstel aangenomen waarin is besloten dat gediplomeerde vmbo'ers (gl/tl) en havis-ten het recht hebben om, zonder extra voorwaarden, door te stromen naar respectievelijk de havo en het vwo (Slob, 2020). Eerder hadden scholen de mogelijkheid om voorwaarden te stellen voor toelating. Deze extra eisen betroffen bijvoorbeeld de motivatie van de leerling, een goede werkhouding en de cijfers voor bepaalde vakken (bijvoorbeeld wiskunde). Binnen de huidige wetgeving is alleen het diploma voldoende voor toelating tot een hoger onderwijsniveau.

Dit betekent echter wel, dat leerlingen eerst de volledige opleiding moeten doorlopen voordat ze worden toegelaten tot een hoger opleidingsniveau.

Voor tussentijdse bevordering (doorstroom naar een hoger onderwijsniveau) hebben onderwijsinstellingen nog steeds de ruimte om zelf de voorwaarden te bepalen. Vaak gaat het om een bepaald cijfer dat de leerlingen gemiddeld moeten staan, voordat zij tussentijds mogen doorstromen naar een hoger niveau. Het schooleigen beleid aangaande doorstroom wordt doorgaans vastgelegd in het schoolplan.

6

Persoonlijke omstandigheden

De invloed van de thuissituatie

Naast belemmeringen rondom het schooladvies en doorstroom binnen het voortgezet onderwijs, noemen de stapelaars nog een belangrijke verklaring voor hun stapelroute. Zij stellen dat hun persoonlijke omstandigheden hen hebben belemmerd om voldoende aandacht aan school te besteden. In dit hoofdstuk zullen we hierop wat dieper ingaan, maar ook meer inzicht geven in de persoonlijke omstandigheden en sociaaleconomische achtergrond van de stapelaars.

6.1 Rol persoonlijke omstandigheden binnen stapelroute

Aan de stapelaars die in de enquête aangaven dat zij onnodig een stapelroute hebben doorlopen, hebben wij gevraagd wat de redenen hiervoor zijn. Van alle stapelaars geeft in de enquête ruim een derde (39,7 procent) aan dat zij door persoonlijke omstandigheden een langere studieroute hebben doorlopen. De studenten spreken bijvoorbeeld over een problematische of onprettige thuissituatie, of over gezondheids- en/of psychische problemen (depressie of depressieve klachten). Zij stellen dat dit hen belemmerd heeft bij hun schoolloopbaan en mede oorzaak was van de langere onderwijsroute. Stapelaars met een migratieachtergrond geven dit vaker aan dan stapelaars zonder migratieachtergrond (43,2 versus 38,2 procent).

Vier van de elf geïnterviewde stapelaars vertellen eveneens over een problematische thuissituatie en hoe dit hun focus op school heeft beïnvloed. De invloed van gezondheids- en/of psychische problemen komt in de interviews niet of nauwelijks naar voren.

"Ik ben vaak van school gewisseld door mijn thuissituatie. Mijn ouders waren niet gelukkig samen en de situatie was dusdanig slecht dat mijn moeder voor mijn vader aan het vluchten was met haar kinderen. We gingen van huis naar huis en dus ook van school naar school. Thuis was er geen veilige situatie."

Man (Case 08)

Surinaamse achtergrond

34 jaar

Stapelroute havo - vmbo kader - mavo - mbo niveau drie - mbo niveau 4 - hbo

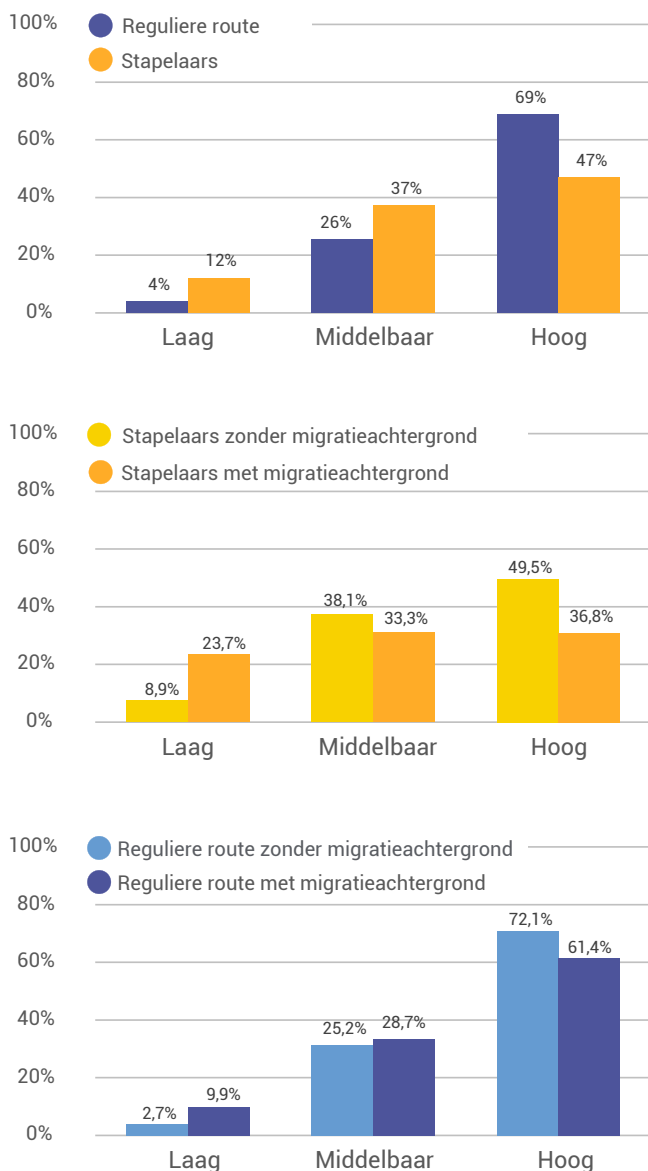
6.1.1 OPLEIDINGSNIVEAU OUDERS

In hoofdstuk drie werd kort aangestipt dat ouders met een lage sociaaleconomische status (SES) minder goed in staat zijn om het voorschoolse leven van hun kinderen te bevorderen (minder ondersteuning geven), maar ook dat kinderen met ouders met een lage SES vaker een lager schooladvies krijgen. Ook weten we dat jongeren met een migratieachtergrond vaker afkomstig zijn uit een gezin met een lage SES. Om die redenen hebben wij gekeken naar het opleidingsniveau van de ouders van de stapelaars uit de enquête, de verschillen tussen studenten met en zonder migratieachtergrond, en hoe het opleidingsniveau van ouders zich verhoudt tot de kansen om te stapelen.

Van alle studenten die een reguliere route hebben doorlopen, heeft 4 procent ouders met een laag opleidingsniveau (primair onderwijs, vmbo). De meeste studenten hebben hoogopgeleide (hbo of wo) ouders, te weten 68,7 procent. Een kwart van hen heeft middelbaar opgeleide ouders (havo, vwo, mbo). Als we kijken naar het opleidingsniveau van de ouders van alle stapelaars, zien we grote verschillen. Stapelaars hebben drie keer zo vaak als studenten met een reguliere route ouders die laagopgeleid zijn, en ook vaker ouders die middelbaar opgeleid zijn.

Grafiek 4 Opleidingsniveau ouders

Als we kijken naar de verschillen tussen stapelaars met en zonder migratieachtergrond zien we dat bijna een kwart van de stapelaars met een migratieachtergrond ouders heeft die laagopgeleid zijn. Dat is ruim twee keer zo veel als bij stapelaars zonder migratieachtergrond (8,9 procent). Bij stapelaars met een migratieachtergrond ligt er niet meer een overduidelijk zwaartepunt bij ouders die hoogopgeleid zijn (36,8 procent), bij stapelaars zonder migratieachtergrond is dat wel het geval (49,5 procent).

Ook studenten met een migratieachtergrond die een reguliere route hebben doorlopen, hebben vaker ouders die laagopgeleid zijn (in vergelijking met studenten zonder migratieachtergrond). In vergelijking tot stapelaars, hebben studenten met een migratieachtergrond in de

reguliere route wel veel vaker hoogopgeleide ouders (61,4 procent).

6.1.2. RELATIE OPLEIDINGSNIVEAU OUDERS EN STAPELING

Tot slot hebben wij bekeken hoe het opleidingsniveau van ouders zich statistisch verhoudt tot de kansen van een leerling om te stapelen. Volgens onze analyse neemt de kans om een stapelroute te doorlopen toe als het opleidingsniveau van ouders afneemt. Dus, hoe lager opgeleid ouders zijn, des te groter de kansen zijn dat een leerling een stapelroute gaat doorlopen.

Daarnaast nemen ook de kansen om een stapelroute te doorlopen toe, wanneer een leerling een migratieachtergrond heeft.

Helaas was het vanwege de geringe omvang van de groep stapelaars met laagopgeleide ouders niet mogelijk om een betrouwbare uitspraak te doen over de samenhang tussen het opleidingsniveau van ouders in combinatie met het hebben van een migratieachtergrond en de kans op het volgen van een stapelroute.

7

Gemiste ondersteuning

“Kom op, je kan het!”

In hoofdstuk vijf zagen we dat stapelaars met een migratieachtergrond verklaren ondersteuning te hebben gemist van onderwijsprofessionals. Het ging in dat geval specifiek over ondersteuning bij eventuele doorstroom binnen het voortgezet onderwijs. In bredere zin hebben wij stapelaars met een migratieachtergrond gevraagd welke vormen van ondersteuning zij hebben ontvangen (en van wie) en welke zij hebben gemist gedurende hun gehele onderwijsloopbaan.

7.1 Ontvangen ondersteuning

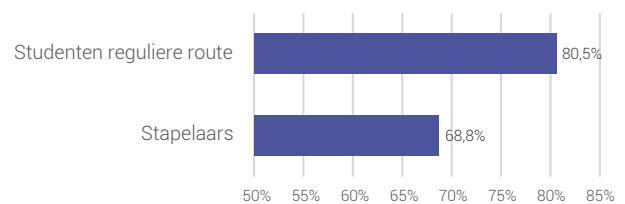
Om een beeld te krijgen van de ervaren ondersteuning is aan de respondenten gevraagd of zij zich in brede zin voldoende gesteund hebben gevoeld tijdens hun schoolloopbaan.

Van de stapelaars met een migratieachtergrond geeft iets meer dan de helft (55,2 procent) aan dat zij zich gedurende hun onderwijsloopbaan voldoende gesteund hebben gevoeld. Van alle groepen studenten die wij met elkaar hebben vergeleken (zie tabel 5), is het gevoel voldoende gesteund te zijn het laagst bij stapelaars met een migratieachtergrond.

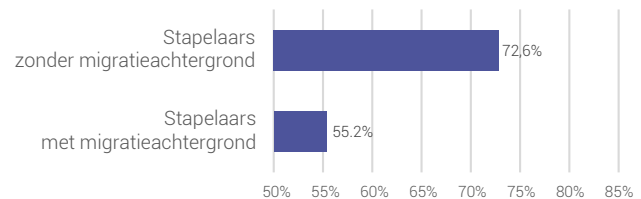
Dit betekent dat vooral stapelaars met een migratieachtergrond een ondersteuningsbehoefte hebben waar niet aan is voldaan. In de volgende alinea's zullen we verder ingaan op deze gemiste ondersteuning. Wat voor soort ondersteuning hebben de stapelaars met migratieachtergrond gemist? En van wie?

Grafiek 5 Ontvangen ondersteuning

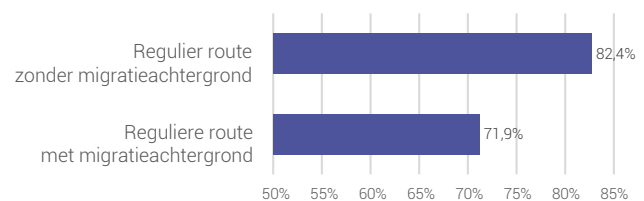
Ik heb mij voldoende gesteund gevoeld gedurende mijn schoolloopbaan

Ik heb mij voldoende gesteund gevoeld gedurende mijn schoolloopbaan

Ik heb mij voldoende gesteund gevoeld gedurende mijn schoolloopbaan

7.2 Gemiste ondersteuning

Om de gemiste ondersteuningsbehoefte in beeld te krijgen, is in de vragenlijst gevraagd naar feitelijke en naar emotionele ondersteuning. Feitelijke ondersteuning kan gezien worden als het delen van kennis en informatie. Voorbeelden hiervan zijn hulp bij het maken van huiswerk, hulp bij de studiekeuze en uitleg over het schoolstelsel. Bij emotionele ondersteuning gaat het niet zozeer om het delen van kennis en informatie, maar is de steun meer motiverend van aard. Een voorbeeld dat hierbij genoemd is, is het uiten van vertrouwen in de jongere en/of motiveren wanneer het tegenzit op school (tegenvallende resultaten, moeite met een specifiek vak).

Vervolgens is uitgevraagd van welke personen in hun sociale omgeving (familie, school, vrienden) zij ondersteuning hebben gemist.

7.2.1. FEITELIJKE ONDERSTEUNING

Van de studenten uit de enquête die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen, geeft 67,7 procent aan niet van iedereen in hun sociale omgeving feitelijke ondersteuning te hebben ontvangen. Het gaat om ondersteuning van ouders/verzorgers/opvoeders, broers/zussen, andere familieleden, medeleerlingen, docenten, mentoren en andere onderwijsprofessionals. Iets meer dan de helft (54,3 procent) van deze studenten stelt echter dat de feitelijke ondersteuning die zij wél kregen voldoende was, en dat ze geen behoefte hadden aan extra feitelijke ondersteuning. De rest zegt dat zij wel behoefte hadden aan meer feitelijke ondersteuning. In totaal gaat het om bijna een derde (30,9 procent) van de studenten die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen. Vooral van onderwijsprofessionals (met name docenten en mentoren) hadden de studenten graag meer feitelijke ondersteuning gekregen.

Tabel 6 Gemiste feitelijke ondersteuning; studenten reguliere route

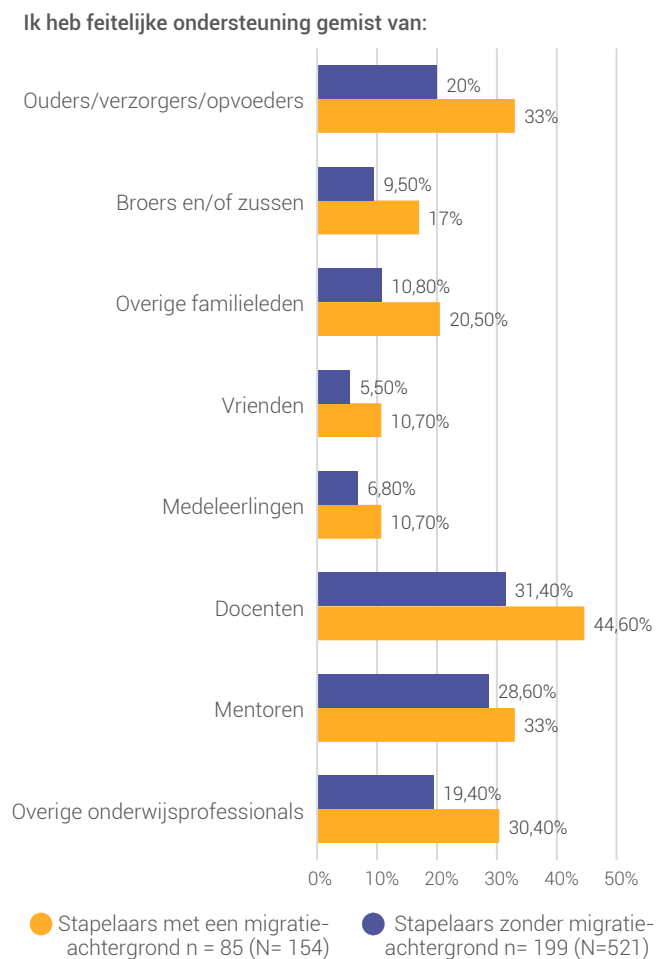
n = 475 (N= 1473)	
Ik heb feitelijke ondersteuning gemist van:	Studenten reguliere onderwijsroute
Ouders/verzorgers/opvoeders	10,7 %
Broers en/of zussen	5,9 %
Overige familieleden	7,4 %
Vrienden	4,2 %
Medeleerlingen	5,8 %
Docenten	18,6 %
Mentoren	19,3 %
Overige onderwijsprofessionals	17,3 %

Van de stapelaars met een migratieachtergrond uit de enquête geeft 72,7 procent aan niet van iedereen in hun sociale omgeving feitelijke ondersteuning te hebben ontvangen. Bijna een kwart van hen (24,1 procent) stelt dat de feitelijke ondersteuning die zij wél kregen, voldoende

was, en dat ze geen behoefte hadden aan extra feitelijke ondersteuning. Driekwart van hen zegt wel behoefte te hebben gehad aan meer feitelijke ondersteuning. In totaal gaat het om meer dan de helft (55,1 procent) van de stapelaars met een migratieachtergrond uit de enquête. Van de stapelaars zonder migratieachtergrond geeft 38,1 procent aan behoefte te hebben gehad aan meer feitelijke ondersteuning.

Ook stapelaars hadden graag meer feitelijke ondersteuning ontvangen van onderwijsprofessionals. Wat opvalt is dat stapelaars met een migratieachtergrond verhoudingsgewijs vooral een gemis hebben ervaren bij docenten, meer dan bij mentoren en overige onderwijsprofessionals. Ook zien we dat stapelaars met een migratieachtergrond vaker dan studenten met een reguliere route en stapelaars zonder migratieachtergrond aangeven dat ze feitelijke ondersteuning hebben gemist van ouders/verzorgers/opvoeders.

Grafiek 7 Gemiste feitelijke ondersteuning; stapelaars

Ook in de interviews geven stapelaars aan feitelijke ondersteuning te hebben gemist, met name van onderwijsprofessionals. De interviews geven ook meer inzicht in waar deze ondersteuningsbehoefte vandaan komt en in welke vorm de stapelaars die feitelijke ondersteuning graag hadden gekregen.

Uit de interviews wordt duidelijk dat stapelaars zelf vaak weinig kennis hadden van het onderwijssysteem, welke mogelijkheden er zijn binnen het onderwijs en welke keuzes zij daarin moeten en kunnen maken. Hoewel de stapelaars aangeven deze ondersteuning van hun ouders/verzorgers/opvoeders te hebben gemist, stellen zij ook dat hun ouders vaak niet in staat waren om deze vorm van ondersteuning te geven. Door bijvoorbeeld een complexe thuissituatie of simpelweg door een beperkte kennis van het onderwijssysteem en/of de Nederlandse taal. De stapelaars hoopten om deze redenen vaak op hulp van onderwijsprofessionals. Naast meer informatie over het onderwijssysteem en -mogelijkheden, geven stapelaars aan dat zij ook feitelijke ondersteuning hebben gemist, zoals hulp bij de vakken waar zij minder goed in waren. Ze hadden gehoopt dat onderwijsprofessionals hen hadden geattendeerd op de mogelijkheden van bijles en studieondersteuning (zowel binnen en buiten de onderwijsinstelling).

7.2.2. EMOTIONELE ONDERSTEUNING

Van de studenten uit de enquête die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen, geeft 55,5 procent aan niet van iedereen in hun sociale omgeving emotionele ondersteuning te hebben ontvangen. Bijna de helft (46,5 procent) stelt dat de emotionele ondersteuning die zij wél kregen, voldoende was; zij hadden geen behoefte aan extra emotionele ondersteuning. De rest zegt dat zij wel behoefte hadden aan meer emotionele ondersteuning. In totaal gaat het om bijna een derde (29,7 procent) van de studenten die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen. Vooral van onderwijsprofessionals (met name docenten en mentoren) hadden de studenten graag meer emotionele ondersteuning gekregen.

Van stapelaars met een migratieachtergrond uit de enquête geeft 62,3 procent aan niet van iedereen in hun sociale omgeving emotionele ondersteuning te hebben ontvangen. Van hen geeft 16,6 procent aan dat de emotionele ondersteuning die zij wél kregen, voldoende was en dat ze geen behoefte hadden aan extra emotionele

ondersteuning. Het merendeel van hen, 83,3 procent, zegt wel behoefte te hebben gehad aan meer emotionele ondersteuning. In totaal gaat het om de helft (51,9 procent) van de stapelaars met een migratieachtergrond uit de enquête. Van de stapelaars zonder migratieachtergrond geeft 37,8 procent aan behoefte te hebben gehad aan meer emotionele ondersteuning.

Tabel 8 Gemiste emotionele ondersteuning, studenten reguliere route

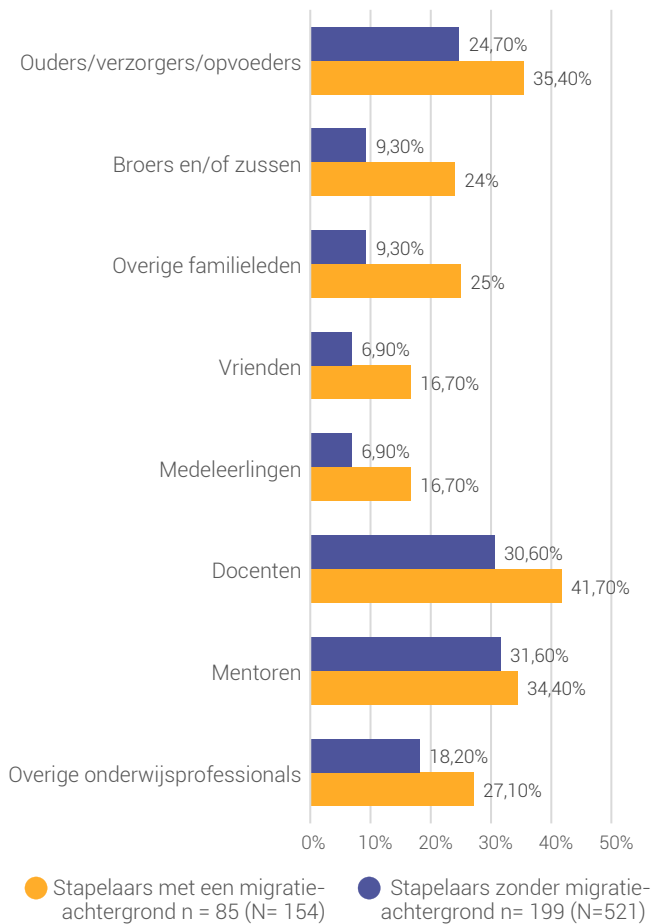
n= 438 (N= 1473)	
Ik heb emotionele ondersteuning gemist van:	Studenten reguliere route
Ouders/verzorgers/opvoeders	11,9 %
Broers en/of zussen	6,4 %
Overige familieleden	7,0 %
Vrienden	7,3 %
Medeleerlingen	8,4 %
Docenten	19,1 %
Mentoren	20,4 %
Overige onderwijsprofessionals	15,2 %

Ook stapelaars hadden graag meer emotionele ondersteuning ontvangen van onderwijsprofessionals, met name docenten en mentoren. Daarnaast valt op dat stapelaars met een migratieachtergrond uit de enquête, in vergelijking met studenten met een reguliere route en stapelaars zonder migratieachtergrond, vaker aangeven emotionele ondersteuning te hebben gemist van ouders. Ook is er een groter verschil te zien in de mate waarin stapelaars met een migratieachtergrond emotionele ondersteuning hebben gemist van broers en zussen en overige familieleden. Stapelaars met een migratieachtergrond geven in de enquête twee keer zo vaak aan van deze groepen emotionele ondersteuning te hebben gemist in vergelijking met stapelaars zonder migratieachtergrond en studenten die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen.

Grafiek 9 Gemiste emotionele ondersteuning, stapelaars

Ik heb emotionele ondersteuning gemist van:

Uit de interviews wordt duidelijk dat de stapelaars vooral iemand hebben gemist die hun capaciteiten zag en dit ook uitsprak. De stapelaars wilden aangemoedigd en gemotiveerd worden door hun omgeving. Ze zochten vooral naar bevestiging. Sommige respondenten geven aan dat zij deze vorm van emotionele ondersteuning vooral van het gezin hebben gemist. Deze stapelaars hebben er begrip voor dat ouders geen feitelijke ondersteuning konden geven (bijv. door gebrek aan kennis), maar hadden emotioneel meer van hen verwacht.

"Mijn ouders waren niet betrokken. Ze gingen niet naar school voor besprekingen of overleggen. Ze spraken de taal niet, maar ze vonden school ook niet zo belangrijk. Mijn moeder zegt nu nog steeds wel eens: 'Had je maar niet gestudeerd, dan had je niet zo'n zware baan.'" (...)
Vanuit huis uit kreeg ik helemaal geen steun. Vooral van mijn moeder heb ik dat gemist. Ook van mijn

broers en zus kon ik geen steun verwachten. Ik denk dat ik het vooral op eigen kracht heb gedaan. Maar ik denk wel dat als ik meer steun had gehad, ik succesvoller was geweest. Dat ik bijvoorbeeld met hogere cijfers was afgestudeerd."

Vrouw (Case 06)
38 jaar
Turkse achtergrond
Stapelroute mavo - mbo - hbo - wo

Andere stapelaars geven aan dat ze juist van onderwijsprofessionals emotionele ondersteuning bij hun onderwijs carrière hebben gemist, omdat zij – als het goed is – het meeste zicht zouden hebben op de onderwijs capaciteiten van de stapelaars. Tegelijkertijd vragen de geïnterviewden zich af in hoeverre het tot de taken van onderwijsprofessionals behoort om emotionele ondersteuning te geven. Stapelaars zijn zich er terdege van bewust dat de meeste andere leerlingen deze emotionele ondersteuning vanuit huis krijgen en zij dit zelf van de professional verwachten omdat zij dat thuis tekortkomen.

"Wat ik wel heb gemist is mensen die in mij geloofden en zeiden: 'je kan het wel'." [Interviewer: Wie hadden dat moeten zijn?] "Ik denk de docenten zelf. Als iemand niet het gedrag vertoont dat je zou willen zien, dat had wel anders aangepakt kunnen worden. Ook al is de school niet per se de plek om op te voeden. Ik moest dan strafwerk schrijven of in de hoek staan. Dat was totaal geen incentive voor mij om mijn gedrag te veranderen. Ik vond het hooguit een beetje vervelend. Maar er heeft nog nooit iemand een gesprek met mij gevoerd met: 'hé jongen, je hebt capaciteit...!'"

Man (Case 02)
31 jaar
Tunesische en Nederlandse achtergrond
Stapelroute vmo - t - havo - hbo - wo

"Ik heb gedurende mijn gehele schoolcarrière vooral emotionele steun gemist. In een ideale situatie krijg je al die steun van je primaire steungroep en niet vanuit school. Tegelijkertijd leven wij wel in een verzorgingsstaat en lijkt het mij wel een goede zaak als scholen meer oog hebben voor het emotionele."

Man (Case 08)
34 jaar
Surinaamse achtergrond
Stapelroute havo - vmbo kader - mavo - mbo - hbo

8

Kennis van en ervaring met ondersteuning op hbo en wo

"Een luisterend oor en duwtje in de rug"

Op het moment dat jongeren het hbo of wo bereiken, is de stapelroute grotendeels voltooid. Uit landelijke cijfers weten we echter dat stapelaars met een migratieachtergrond vaker de opleiding zonder diploma verlaten of er langer over doen om hun diploma te behalen.² Om deze redenen zijn de jongeren ook bevraagd over hun ondersteuningsbehoeften en hun kennis van en ervaringen met het ondersteuningsaanbod op hun huidige onderwijsinstelling.

8.1 Kennis van het ondersteuningsaanbod

De meeste hbo- en wo-instellingen bieden verschillende vormen van ondersteuning voor hun studenten (zie kader). De instellingen zijn vrij om zelf hun zorgstructuur in te richten. Aan de studenten hebben wij in de enquête gevraagd of zij ervan op de hoogte zijn welke vormen van ondersteuning via hun huidige onderwijsinstelling beschikbaar zijn.

De meerderheid van alle studenten in de enquête weet welke vormen van ondersteuning hun eigen onderwijsinstelling beschikbaar heeft gesteld. Als we groepen vergelijken, zien we dat de kennis over het ondersteuningsaanbod het laagst is onder stapelaars met een migratieachtergrond; 56,5 procent geeft aan te weten welk ondersteuningsaanbod de instelling heeft. Dit betekent echter ook dat 43,5 procent van de stapelaars met een migratieachtergrond **niet** weet op welke ondersteuning zij aanspraak kunnen maken.

² Een compleet overzicht van deze cijfers is terug te vinden in De Winter-Koçak & Badou (2020). Schoolloopbanen van jongeren met een migratieachtergrond, <https://www.kis.nl/sites/default/files/schoolloopbanen-jongeren.pdf>.

Tabel 10 Kennis van ondersteuningsaanbod op hbo en wo

Ik weet welk ondersteuningsaanbod mijn onderwijsinstelling aanbiedt:	
Studenten met een reguliere route	65,7 %
Reguliere route, met een migratieachtergrond	63,6 %
Reguliere route, zonder migratieachtergrond	66,2 %
Stapelaars met een migratieachtergrond	56,5 %
Stapelaars zonder migratieachtergrond	65,5 %

8.2 Ondersteuningsbehoefte

Van de studenten die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen, geeft bijna de helft (46 procent) aan behoefte te hebben (gehad) aan extra ondersteuning van hun huidige onderwijsinstelling. Bij stapelaars (met en zonder migratieachtergrond) zien we een iets grotere ondersteuningsbehoefte. De ondersteuningsbehoefte is het hoogst bij stapelaars met een migratieachtergrond (54,5 procent). Wat ook opvalt is dat meer dan de helft van de studenten met een migratieachtergrond die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen, behoefte heeft (gehad) aan extra ondersteuning. Dat is bijna tien procent meer dan studenten zonder migratieachtergrond die een reguliere route hebben doorlopen.

Tabel 11 Behoefte aan ondersteuning op hbo en wo

Heeft behoefte (gehad) aan ondersteuning:	
Studenten met een reguliere route	46 %
Reguliere route, met een migratieachtergrond	53,5 %
Reguliere route, zonder migratieachtergrond	44,9 %
Stapelaars met een migratieachtergrond	54,5 %
Stapelaars zonder migratieachtergrond	49,1 %

Vervolgens hebben wij bekeken welk percentage van de studenten met behoefte aan ondersteuning, ook weet hoe en waar zij die ondersteuning bij de onderwijsinstelling kunnen krijgen. Een ruime meerderheid van de studenten uit de enquête blijkt dit te weten. Wel valt op dat stapelaars met een migratieachtergrond vaker dan studenten uit andere groepen behoefte hebben aan ondersteuning, maar niet weten wat de onderwijsinstelling kan bieden. Dit percentage (20,1 procent) is bijvoorbeeld bijna twee keer zo hoog als bij stapelaars zonder migratieachtergrond (10,7 procent).

Tabel 12 Behoeft e aan ondersteuning en kennis van ondersteuningsaanbod op hbo en wo

Heeft behoefte aan ondersteuning, maar weet niet welk ondersteuningsaanbod beschikbaar is	
Studenten met een reguliere route	10,2 %
Reguliere route, met een migratieachtergrond	15,7 %
Reguliere route, zonder migratieachtergrond	9,2 %
Stapelaars met een migratieachtergrond	20,1 %
Stapelaars zonder migratieachtergrond	10,7 %

8.3 Gebruik van ondersteuningsaanbod en ervaringen

Zoals eerder beschreven geeft bijna de helft van alle groepen studenten aan behoefte aan ondersteuning te hebben (gehad). Als we kijken naar het daadwerkelijke gebruik van het ondersteuningsaanbod, zien we dat circa een derde van alle studenten er gebruik van heeft gemaakt. Tussen de verschillende groepen studenten zijn geen grote verschillen te zien, maar stapelaars met een migratieachtergrond hebben het minst vaak gebruik gemaakt van het ondersteuningsaanbod. Terwijl uit de cijfers uit voorgaande paragrafen duidelijk werd dat de behoefte aan ondersteuning onder deze groep het grootst is. Ondanks hun grotere behoefte aan ondersteuning, lijken stapelaars met een migratieachtergrond minder goed in staat te zijn om die ondersteuning binnen de onderwijsinstelling ook te vinden. Dit zou aansluiten bij de cijfers uit de voorgaande paragraaf, waarin duidelijk werd dat de kennis van het ondersteuningsaanbod van de onderwijsinstelling onder stapelaars met een migratieachtergrond het laagst is.

Tabel 13 Gebruik van ondersteuningsaanbod hbo en wo

Ik heb gebruik gemaakt van de ondersteuning die de onderwijsinstelling te bieden heeft	
Studenten met een reguliere route	36,1 %
Reguliere route, met een migratieachtergrond	37,8 %
Reguliere route, zonder migratieachtergrond	35,7 %
Stapelaars met een migratieachtergrond	34,4 %
Stapelaars zonder migratieachtergrond	38,4 %

Aan de studenten die gebruik hebben gemaakt van de ondersteuning van de onderwijsinstelling is gevraagd hoe zij deze ondersteuning hebben ervaren. De studenten zijn overwegend positief over de ondersteuning, gemiddeld geeft ruim twee derde van alle studenten aan dat de ondersteuning hun goed is bevallen. Tussen de verschillende groepen studenten zijn weinig verschillen, behalve dat stapelaars met een migratieachtergrond vaker dan de andere groepen aangeven dat zij positief zijn over de ondersteuning die zij hebben ontvangen.

Tabel 14 Ervaring met gebruik van ondersteuningsaanbod op hbo en wo

Ik heb gebruik gemaakt van het ondersteuningsaanbod van de onderwijsinstelling en ben positief over de geboden hulp	
Studenten met een reguliere route	69,2 %
Reguliere route, met een migratieachtergrond	69,5 %
Reguliere route, zonder migratieachtergrond	69,6 %
Stapelaars met een migratieachtergrond	79,2 %
Stapelaars zonder migratieachtergrond	73 %

De studenten konden ook toelichten waarom zij positief of negatief zijn over de ondersteuning waar zij gebruik van hebben gemaakt. Aangezien de meeste studenten positief zijn over de geboden ondersteuning, hebben wij vooral gekeken naar waarom de ondersteuning goed is bevallen.

De studenten vinden dat zij goed geïnformeerd zijn en/of waardevol advies hebben gekregen (feitelijke ondersteuning). Daarnaast geven de studenten aan dat zij het prettig vonden dat zij een "luisterend oor" hadden, steun ontvingen en werden gemotiveerd (emotionele ondersteuning).

Deze vormen van ondersteuning passen goed in het beeld dat de stapelaars in eerdere hoofdstukken hebben geschetst. Juist aan deze vormen hebben de stapelaars behoefte (gehad) en deze hebben zij in de meeste gevallen ook gemist. Hieruit volgt dat hbo- en wo-instellingen inhoudelijk goed in staat zijn om aan de ondersteuningsbehoefte van met name stapelaars met een migratieachtergrond tegemoet te komen, maar dat stapelaars met een migratieachtergrond minder dan andere groepen weten waar die ondersteuning te vinden is.

ONDERSTEUNINGSAANBOD OP HET HBO EN WO

Sinds 2014 zijn het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs verplicht om "passend onderwijs" te bieden. In de praktijk betekent dit dat zij begeleiding moeten bieden aan leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte of, wanneer dit niet mogelijk is, een andere geschikte plek voor de leerling moeten vinden (Rijksoverheid, 2020; Verbeek & Koppens, 2019). Mbo-instellingen werken sindsdien voornamelijk met een of meerdere zorgcoördinatoren. Zij zijn het eerste aanspreekpunt voor extra ondersteuning van leerlingen, bieden zelf hulp of verwijzen door (Van der Steenhoven, Brinkman, & Van Veen, 2011; Verbeek & Koppens, 2019).

Het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs zijn uitgesloten van de plicht om passend onderwijs (en extra ondersteuning) te bieden. Wel zijn zij bij wet verplicht om een studentendecaan aan te stellen. Een studentendecaan geeft studenten informatie, advies en begeleiding bij hun studieloopbaan of bij persoonlijke omstandigheden. Uit onderzoek naar het aanbod van laagdrempelige hulpverlening op het mbo, hbo en wo blijkt dat het merendeel van de hbo- en wo-instellingen een bredere zorgstructuur heeft dan alleen een studentendecaan (Vinckx, Van der Voort & Jansen, 2019). Zo beschikken veel hbo- en wo-instellingen over een vertrouwenspersoon, een studieloopbaanbegeleider en een studentenpsycholoog. Aanvullend wordt hulp geboden bij plannen en organiseren en bij (het leren van) ontspannen in relatie tot stressklachten. Ook worden studenten geattendeerd (en eventueel doorverwezen door eerder genoemde interne zorgverleners) op externe hulp bij psychische klachten. Dit kan door middel van folders, posters en vermelding op hun website.

9

Gevolgen van de stapelroute

“Bij elk tentamen ben ik bang om te falen”

Eerder beschreven we al dat het merendeel van de stapelaars met een migratieachtergrond tevreden is over de studieroute die ze hebben gevolgd. Ze benadrukken dat zij trots zijn dat ze hebben doorgezet en zijn tevreden met het behaalde onderwijsniveau. De jongeren geven echter ook aan bepaalde negatieve gevolgen te hebben ervaren. In dit hoofdstuk zullen we daar verder op ingaan.

9.1 Algemene negatieve gevolgen

In de enquête is aan de stapelaars gevraagd of zij negatieve gevolgen hebben ervaren van hun langere studieroute. Van alle stapelaars geeft een derde (33,5 procent) aan negatieve gevolgen te hebben ervaren. Stapelaars met een migratieachtergrond geven vaker dan stapelaars zonder migratieachtergrond aan (40,1 procent versus 31,6 %) negatieve gevolgen te hebben ervaren ten gevolge van hun langere studieroute.

Ik heb negatieve gevolgen ervaren omdat ik een langere studieroute heb (moeten) doorlopen

Stapelaars met een migratieachtergrond	40,1 %
Stapelaars zonder migratieachtergrond	31,6 %

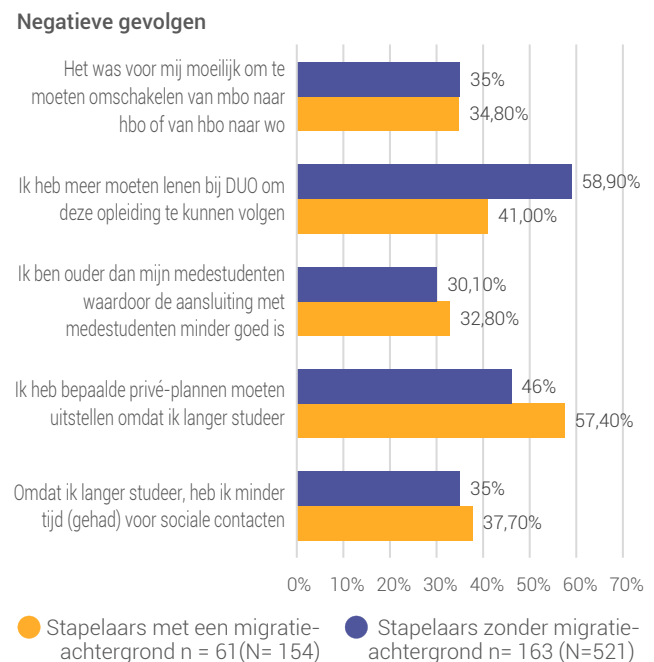
9.2 Uitgestelde privé-plannen en meer lenen

Aan de studenten die hebben aangegeven dat ze negatieve gevolgen hebben ervaren door het doorlopen van een langere studieroute is gevraagd wat de negatieve gevolgen zijn. Hierbij zijn de studenten enkele antwoordcategorieën voorgelegd.

Ruim de helft van de stapelaars met een migratieachtergrond die hebben aangegeven negatieve gevolgen te

hebben ervaren door een langere studieroute, geeft aan dat zij bepaalde privé-plannen, zoals gezinsuitbreiding of het kopen van een woning, hebben moeten uitstellen. Van de stapelaars zonder migratieachtergrond geeft minder dan de helft dit punt aan. Bij stapelaars zonder migratieachtergrond ligt het zwaartepunt elders: meer dan de helft van deze groep studenten geeft aan meer te hebben moeten lenen bij DUO om deze opleiding te volgen (58,9 procent). Van de stapelaars met een migratieachtergrond geeft 41 procent dit aan.

Grafiek 15 Ervaren negatieve gevolgen van stapelroute

Naast de voorgelegde antwoordcategorieën, geeft een kwart van de stapelaars aan ook andere consequenties te hebben ervaren. Stapelaars uit de enquête benoemen het vaakst dat zij andere financiële gevolgen hebben ervaren als gevolg van hun langere studieroute. Als voorbeeld geven zij dat zij zelf hun studie (moeten) betalen en hierdoor geen of weinig spaargeld hebben.

9.3 Effect op zelfvertrouwen

Uit de interviews met stapelaars komt ook een ander negatief gevolg naar voren. Uit de verhalen van de stapelaars en hun omgeving wordt duidelijk dat een deel van hen last heeft van het feit dat onderwijsprofessionals hen hebben onderschat en het nastreven van een hoger onderwijsniveau hebben afgeraden. Dit heeft een blijvend effect gehad op hun zelfvertrouwen.

"Ik moet zeggen dat ik de basisschool niet als fijn heb ervaren, ik kan daar niet met een fijne blik naar terugkijken. Door de dingen die leerkrachten tegen me hebben gezegd, dat blijft je altijd bij, dat doet het nog steeds. Het begon al vanaf groep 7 dat ze zeiden: 'Waarom word je geen schilder, waarom word je geen stukadoor? Dat verdient ook best goed'. Leerkrachten die meerdere malen tegen mij hebben gezegd: 'Hoger onderwijs dat ga je toch niet halen'. Ze hebben meerdere malen tegen mij gezegd dat ik het niveau niet heb. Je bent een klein jochie dan, dat blijft je bij."

Man (Case 01)

28 jaar

Turkse achtergrond

Stapelroute vmbo-t - mbo 3 - mbo 4 - hbo - wo

Moeder:

"Ze praat er niet echt over of ze er negatieve gevolgen aan over heeft gehouden. Nu ze volwassen is, kan ze zelf zeggen: ik kan het. Maar toen ze klein was, heeft ze zoveel moeten horen dat ze het niet kan en daardoor heeft ze aan zichzelf getwijfeld. Ik heb altijd tegen haar gezegd dat ze het wel kon. Nu weet ze het zelf ook, maar vroeger is ze daar wel onzeker over geweest. (...) Ik vind dat docenten moeten opletten wat ze tegen kinderen zeggen, want dat blijft kinderen altijd bij. Ze weet nog precies wat sommige docenten voor negatieve dingen tegen haar hebben gezegd."

Voormalig docent en mentor:

"Ze had een stempel gekregen en dan moet je vechten om het beter te doen. Ze had weinig zelfvertrouwen. En als je niet gesteund wordt, dan is het moeilijk. Ik

probeerde door extra opdrachten en door met haar te praten haar te steunen om haar zelfvertrouwen te vergroten."

Vrouw (Case 07)

29 jaar

Kaapverdise achtergrond

Stapelroute vmbo basis - vmbo kader - mbo - hbo

Stapelaars uit de enquête benoemen zelf niet een gebrek aan zelfvertrouwen als negatief gevolg van een langere onderwijsroute. In toelichtingen op verschillende vragen wordt dit punt wel meermaals genoemd.

Stapelaars vertellen dat zij "dom" genoemd werden door onderwijsprofessionals en er geen vertrouwen geuit werd in hun capaciteiten. Zij stellen dat dit onder andere effect heeft gehad op hun motivatie (tot leren/studeren) en het vertrouwen in zichzelf en het onderwijssysteem.

"Een docent in groep 8 heeft letterlijk tegen me gezegd dat als ik dacht dat ik de havo aankon, ik luchtkastelen aan het bouwen was op iets wat er niet is. Ik denk nog steeds aan dit moment als ik een tentamen heb en bang ben om te falen. Iedere keer als iets me wel lukt, denk ik: zie je wel! Maar toch heeft deze ervaring (en andere soortgelijke dingen) me onzeker gemaakt. Hier moet wat aan gedaan worden voor de volgende generatie. Ook al ben je niet goed in de geijkte vakken, niemand mag ooit dom worden genoemd. Het tekent je voor het leven."

Respondent 5054

10 Conclusie

Doel van onderhavig onderzoek was om te achterhalen hoe stapelaars met een migratieachtergrond hun onderwijsroute hebben ervaren. Daarnaast is onderzocht welke vormen van ondersteuning zij gedurende hun onderwijsroute hebben gehad en welke zij hebben gemist, en welke verwachtingen zij hierbij hadden van hun sociale omgeving (inclusief het onderwijs). Door middel van een enquête die breed is uitgezet onder hbo- en wo-studenten is het ook mogelijk geweest om na te gaan hoe specifiek deze ondersteuningsbehoeften zijn voor stapelaars met een migratieachtergrond. Tegelijkertijd hebben we onderzocht wat de bredere ondersteuningsbehoefte is onder andere groepen studenten (bijvoorbeeld stapelaars zonder migratieachtergrond, of studenten die een reguliere onderwijsroute hebben doorlopen).

ERVARINGEN MET DE STAPELROUTE

Een groot deel van de stapelaars met en zonder migratieachtergrond geeft aan tevreden te zijn met hun onderwijscarrière. Zij zeggen vooral trots te zijn op zichzelf en het feit dat zij het hbo of wo hebben bereikt. Op het moment van deelname aan het onderzoek kijkt een groot deel van de respondenten met vertrouwen naar de eigen mogelijkheden in het onderwijs en op de arbeidsmarkt.

Tegelijkertijd geeft een bijna even groot deel van de stapelaars aan dat de stapelroute in hun beleving een onnodige omweg is geweest. De stapelaars die hun route als onnodig hebben bestempeld (76,6 procent van alle stapelaars met een migratieachtergrond) geven twee belangrijke verklaringen voor hun omweg. Zij stellen dat persoonlijke omstandigheden, zoals een moeizame thuissituatie, een rol hebben gespeeld. Stapelaars vertellen dat zij niet altijd naar hun capaciteiten konden presteren, omdat problematiek in de privé-sfeer hen belette goed te functioneren op school. De tweede verklaring die de stapelaars geven is dat zij op de basisschool een lager advies hebben

gekregen dan passend is bij hun cognitieve vermogen. Volgens stapelaars met een migratieachtergrond komt dat vooral doordat de docent geen goede inschatting maakte. Zij noemen een gebrek aan een-op-eencontact (docent kent de leerling onvoldoende), maar zeggen ook dat vooroordelen (van de docent) mee hebben gespeeld. Ze vermoeden dat zij door onderwijsprofessionals bewust of onbewust zijn 'afgerekend' op hun etnische en/of sociaaleconomische achtergrond en thuissituatie. De thuissituatie kan zodoende op twee fronten doorwerken: leerlingen geven aan hierdoor minder goed te kunnen functioneren op school, maar de thuissituatie kan ook (onbewust) meewegen bij de totstandkoming van het advies van de docent.

Over het algemeen vertellen stapelaars met een migratieachtergrond dat zij zich gedurende hun schoolcarrière onvoldoende gezien hebben gevoeld, met name door onderwijsprofessionals. Zij vinden dat onderwijsprofessionals hen vaak niet hebben gezien als het individu dat zij zijn en hun capaciteiten en potentie niet hebben opgemerkt. Dit heeft betrekking op de totstandkoming van het schooladvies binnen het primaire onderwijs, maar werkt ook door op het voortgezet onderwijs. Geïnterviewden beschrijven de jaren op het voortgezet onderwijs vaak als verlies van tijd en een periode van verveling, gebrek aan uitdaging en frustratie. Ook hier hadden stapelaars graag gewild dat hun onderwijspotentie beter was gezien door onderwijsprofessionals.

Een deel van de stapelaars zegt dat deze ervaringen een blijvend effect hebben gehad op hun zelfvertrouwen en het vertrouwen in het onderwijssysteem. Een voorbeeld daarvan is het vertrouwen in de totstandkoming van het schooladvies; 72,5 procent van de stapelaars met een migratieachtergrond denkt dat het primair onderwijs onvoldoende in staat was om een passend schooladvies

te geven. Een deel van de stapelaars vertelt dat de ervaring door een of meerdere onderwijsprofessionals te zijn onderschat, hen emotioneel geraakt heeft. We zien twee reacties. Een deel van de jongeren raakt extra gemotiveerd en wil graag aan zichzelf, hun omgeving en de onderwijsprofessionals bewijzen dat zij ongelijk hadden. Vanuit die achtergrond zetten zij zich in om een hoger onderwijsniveau te behalen. Daarnaast is er een groep jongeren die het hogere onderwijsniveau ook bereiken, maar blijvend aan zichzelf twijfelen en/of zeer negatieve herinneringen hebben aan de momenten waarop onderwijsprofessionals hun adviseerden om een lager onderwijsniveau te volgen.

DE ONDERSTEUNINGSBEHOEFTE VAN DE STAPELAARS

In vergelijking met andere groepen studenten geven stapelaars met een migratieachtergrond het vaakst aan dat zij zich onvoldoende gesteund hebben gevoeld gedurende hun onderwijscarrière. Iets meer dan de helft van alle stapelaars met een migratieachtergrond geeft aan ondersteuning te hebben gemist. Het gaat hier in bijna gelijke mate om emotionele en feitelijke ondersteuning. De jongeren hebben behoefte gehad aan iemand die in hen gelooft, ziet wat hij/zij kan en hen motiveert. Daarnaast ontbreekt er vaak kennis over het onderwijssysteem. Ze weten vaak niet welke mogelijkheden er zijn binnen het onderwijs, bijvoorbeeld met betrekking tot doorstroom of studiekeuzes.

Voor beide vormen van ondersteuning kijken stapelaars met een migratieachtergrond voornamelijk naar onderwijsprofessionals zoals docenten, mentoren en andere onderwijsprofessionals. Stapelaars met een migratieachtergrond vertellen dat zij vanuit huis vaak geen feitelijke ondersteuning konden verwachten, zij geven aan vaker behoefte te hebben aan extra ondersteuning van onderwijsprofessionals. Geïnterviewde stapelaars vertelden dat zij vooral hulp bij het regelen van extra onderwijssteuning hebben gemist. Het gaat bijvoorbeeld om uitleg over het onderwijssysteem en de studiemogelijkheden.

Hoewel stapelaars zich ervan bewust zijn dat emotionele ondersteuning normaliter verkregen wordt vanuit het gezin en dat dit niet direct tot de taken van het onderwijs behoort, kijken zij ook hier naar onderwijsprofessionals. Vaak teleurgesteld over de beperkte emotionele ondersteuning thuis, hechten jongeren veel waarde aan de mening van docenten, mentoren en andere onder-

wijsprofessionals en zij hebben het nodig dat juist zij hun vertrouwen uitspreken. Ze zijn dan extra geraakt als het tegenovergestelde gebeurt.

Stapelaars met een migratieachtergrond blijken, zeker in vergelijking met andere studenten, een kwetsbare groep met betrekking tot ondersteuning. Zij missen vaak ondersteuning van hun directe omgeving en verwachten veel van onderwijsprofessionals. Het ontbreekt de stapelaars met een migratieachtergrond hoofdzakelijk aan kennis. Kennis over het onderwijssysteem en alle belangrijke keuzes die daarbij horen, maar ook kennis over waar de extra ondersteuning te vinden is. Dit ondervinden stapelaars met een migratieachtergrond doorlopend gedurende hun onderwijscarrière. Inmiddels aanbeland op het hbo of wo, is de ondersteuningsbehoefte van deze groep het hoogst van alle groepen studenten, maar tegelijkertijd is de kennis over beschikbare vormen van ondersteuning het laagst.

Dit onderzoek leert ons ook dat de behoefte aan meer ondersteuning tijdens de schoolcarrière niet alleen geldt voor stapelaars met een migratieachtergrond. Ook de andere groepen studenten uit de enquête (studenten met een reguliere route - met en zonder migratieachtergrond - en stapelaars zonder migratieachtergrond) geven aan meer ondersteuning te hebben verwacht van thuis, maar met name van het onderwijs. Het verschil met jongeren met een migratieachtergrond is dat de juiste ondersteuning op het juiste moment (in de meeste gevallen een betere band met de docent of mentor) in hun beleving het verschil had kunnen maken tussen een stapelroute en een reguliere route en in het risico op het niet (kunnen) benutten van hun capaciteiten.

TOT SLOT

Stapelaars met een migratieachtergrond benoemen zelf het belang van een goed contact met individuele leerlingen. Zij geven nadrukkelijk aan dat zij gezien willen worden voor de persoon die zij zijn en de capaciteiten die zij hebben. Onafhankelijk van hun etnische en/of sociaaleconomische achtergrond en/of thuissituatie.

Meer dan studenten met reguliere onderwijsroutes, geven stapelaars met een migratieachtergrond aan behoefte te hebben aan onderwijsprofessionals die hen helpen als het gaat om kennis over het onderwijssysteem, zoals studiekeuzes en doorstroommogelijkheden. Zij wijzen op

het belang van motiveren en aanmoedigen van leerlingen die een hoger onderwijsniveau aankunnen en een goede voorbereiding op de overgang. Zij stellen dat zij niet (adequaat) zijn voorgelicht over doorstroommogelijkheden en de voorwaarden voor de overgang naar een ander schoolniveau.

Concluderend zijn de belangrijkste behoeften van stapelaars met een migratieachtergrond: persoonlijk contact met onderwijsmedewerkers, een juiste advisering op basis van individuele capaciteiten (waarin de thuissituatie niet en de ontwikkeling van de leerling wel wordt gewogen) en meer ondersteuning op het terrein van schoolkeuze, schoolloopbanen en doorstroom.

Analyseren we de ervaringen en de aanbevelingen van de stapelaars dan liggen die vrijwel volledig op het terrein van gelijkekansenbeleid. Men zou kunnen stellen dat het programma Gelijke Kansen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aansluit op de vragen van stapelaars en ook dat er nog veel moet gebeuren. Dit onderzoek laat zien dat starten op een (veel) te laag onderwijsniveau niet alleen effect heeft op schoolloopbanen, maar ook op de personen die het overkomt. Het reduceren van subjectiviteit binnen het proces van advisering verdient wat betreft de onderzoekers prioriteit.

- CBS (2018a). *Minder mbo'ers naar hbo in afgelopen decennium*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2018b). *Jaarrapport Integratie 2018*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2018c). *Minder mbo'ers naar hbo in afgelopen decennium*. Geraadpleegd op 23 januari 2019 van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/04/minder-mbo-ers-naar-hbo-in-afgelopen-decennium>.
- CBS (2020). *Ho; gediplomeerden, soort diploma, opleidingsvorm, migratieachtergrond*. Geraadpleegd op 12 juni 2020 van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83894NED/table?ts=1597743564827>.
- Crul, M. (2000). *De sleutel tot succes. Over hulp, keuzes en kansen in de schoolloopbanen van Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Crul, M. (2015). Is Education the Pathway to Success? A Comparison of Second Generation Turkish Professionals in Sweden, France, Germany and The Netherlands. *European Journal of Education*, 50, 325-339.
- Crul, M. (2018). Culture, identity, belonging, and school success. In C. R. Cooper & R. Seginer (Eds.), *Navigating Pathways in Multicultural Nations: Identities, Future Orientation, Schooling, and Careers. New Directions for Child and Adolescent Development*, 160, 109-114.
- Crul, M., Schneider, J., Keskiner, E., & Lelie, F. (2017). The multiplier effect: how the accumulation of cultural and social capital explains steep upward social mobility of children of low-educated immigrants. *Ethnic and Racial Studies*, 40, 321-338.
- Dekker, S. (2017, 26 januari). *Voortgezet onderwijs*. Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-31289-F.html>.
- De Winter-Koçak, S., & Badou, M. (2020). *Schoolloopbanen van jongeren met een migratieachtergrond*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Elffers, L. (2019). Het kopen van kansen: de inzet van schaduwonderwijs in de onderwijscompetitie. In H. van de Werfhorst, & E. van Hest (red.). *Gelijke kansen in de stad* (blz. 55-66). Amsterdam University Press.
- Holdaway, J., Crul, M., & Roberts, C. (2009). Cross-National Comparison of Provision and Outcomes for the Education of the Second Generation. *Teachers College Record*, 111, 1381-1403.
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *Kansen(on)gelijkheid bij de overgangen PO-VO. Bevindingen en bevorderende en belemmerende factoren*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2019). *De staat van het onderwijs 2019*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *De staat van het onderwijs 2020*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Jenje-Heijdel, W. (2010). Welke routes doorlopen leerlingen in het onderwijs. *Sociaaleconomische trends*, 3e kwartaal 2010
- Louie, V. (2012). *Keeping the immigrant bargain: The costs and rewards of success in America*. Russell Sage Foundation
- Naaijer, H.M., Spithoff, M., Osinga, M., Klitzing, N., Korpershoek, H., & Opdenakker, M.C. (2016). *De overgang van primair naar voortgezet onderwijs in internationaal perspectief. Een systematische overzichtsstudie van onderwijstransities in relatie tot kenmerken van verschillende Europese onderwijsstelsels*. Groningen: GION onderwijs/onderzoek.

- Nygard, O. (2017). Early tracking and immigrant optimism: a comparative study of educational aspirations among students in disadvantaged schools in Sweden and the Netherlands. *Comparative migration studies*, 5, 20.
- OECD (2018). *The resilience of Students with an Immigrant Background. Factors that shape well-being*. Paris: OECD Publishing.
- Onderwijs in Cijfers (2017a). *Stapelaars in het voortgezet onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering onderwijs en Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Onderwijs in Cijfers (2017b). *Stapelaars vanuit vmbo-t naar havo*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering onderwijs en Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Onderwijs in Cijfers (2017c). *Stapelaars vanuit havo naar vwo*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Dienst Uitvoering onderwijs en Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Pásztor, A. (2008). The children of guest workers: comparative analysis of scholastic achievement of pupils of Turkish origin throughout Europe. *Intercultural Education* 19 (5), 407-419.
- Pels, T., & Veenman, J. (1996). Onderwijsachterstanden bij allochtone kinderen. Het ontbrekende onderzoek. *Sociologische gids*, 43, 131-145.
- Rezai, S., Crul, M., Severiens, S., & Keskiner, E. (2015). Passing the torch to a new generation: Educational support types and the second generation in the Netherlands. *Comparative Migration Studies*, 3, 3-12.
- Rijksoverheid (2020, 5 mei). Doelen passend onderwijs. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/doelen-passend-onderwijs>.
- Rijksoverheid (2019, 21 juni). *Advies leraar in groep 8 blijft leidend*. Geraadpleegd van www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/06/21/advies-leraar-in-groep-8-blijft-leidend.
- Schnell, P. (2015). Behind the scenes: family involvement and educational achievements of second-generation Turks in Austria, France and Sweden. *Comparative Migration Studies*, 3(1), 10.
- Schnell, P., Keskiner, E., & Crul, M. (2013). Success against the Odds: Educational pathways of disadvantaged second-generation Turks in France and the Netherlands. *Education Inquiry*, 4(1), 125-147
- Shoho, A.R. (1994). A historical comparison of parental involvement of three generations of Japanese Americans (Isseis, Niseis, Sanseis) in the education of their children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 15, 305-311.
- Slob, A. (2020, 17 juni). *Besluit van 5 juni 2020 tot wijziging van het Inrichtingsbesluit WVO en het Inrichtingsbesluit WVO BES in verband met onder meer de vaststelling van een voorwaarde voor doorstroom naar havo*. Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2020-171.html>.
- Smith, R.C. (2008). Horatio Alger lives in Brooklyn: Extrafamily support, intrafamily dynamics, and socially neutral operating identities in exceptional mobility among children of Mexican immigrants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 620, 270-290.
- Terwel, J., Rodrigues, R., & Van de Koot-Dees, D. (2011). Tussen afkomst en toekomst. *Casestudies naar de schoolloopbanen van leerlingen van leerlingen van 10-21 jaar*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Urban, S. (2012). University education as a compensation strategy among second-generation immigrants. *International Migration Review*, 46, 919-940.
- Van den Bergh, L., Denessen, E., Hornstra, L., Voeten, M., & Holland, R.W. (2010). The Implicit Prejudiced Attitudes of Teachers: Relations to Teacher Expectations and the Ethnic Achievement Gap. *American Educational Research Journal*, 47 (2), 497-527.
- Van Rooijen, M., De Winter-Koçak, S., Day, M., & Jonkman, H. (2019). *Is het schooladvies gekleurd? Verkenning naar de totstandkoming van schooladviezen voor leerlingen met een migratieachtergrond*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Van der Steenhoven, P., Brinkman, B., & Van Veen, D. (2011). *Zorg in en om het mbo*. Samenvatting monitor 2010. Factsheet.

Augustus 2011, nr. 18. Utrecht: Landelijk Steunpunt Zat/
Nederlands Jeugdinstituut.

Verbeek, D., & Coppens, K. (2019). *Passend onderwijs in het mbo, anno 2019*. Geraadpleegd van https://www.canonberoepsonderwijs.nl/2_1305_Passend_onderwijs.aspx.

Verhoeven, L., & Vermeer, A. (1992). Woordenschat van leerlingen in het basis-en MLK-onderwijs. *Pedagogische studiën*, 69, 218-234.

Vinckx, K., Van der Voort, B., & Jansen, J. (2019). *Laagdrempelige psychische hulpverlening. Interventie van aanbod binnen mbo, hbo en wo*. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum handicap + studie, CINOP B.V.

Colofon

Financier:	Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid
Auteurs:	S. de Winter-Koçak, MSc. Drs. E. Klooster L. Reches, MSc M. Badou, MSc.
Foto omslag	David Rozing / ANP
Uitgave:	Kennisplatform Integratie & Samenleving p/a Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-94-6409-053-6

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2021

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving.

Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

